

GINTARO DIRBINIAI IR KOMPLEKSINIS BENDRUOMENIŲ SOCIALINĖS RAIŠKOS TYRIMO METODAS. MAZKATUŽI KAPINYNAS

SIGITA BAGUŽAITĖ-TALAČKIENĖ

Šiame darbe siekiama aptarti ir suformuoti kompleksinį tyrimo metodą, kuris leistų kiek galima objektyviau nustatyti palaidotos bendruomenės socialinę sąrangą, kurios fone išryškėtų įvairiapusiškesnis gintaro dirbinių vertinimas. Pasitelkus Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros Mazkatuži kapinyne palaidotos bendruomenės archeologinę medžiagą siekiama iliustruoti jungtinio metodo privalumus analizuojant bendruomenės socialinį susiskirstymą ir gintaro dirbinių vertinimą.

Reikšminiai žodžiai: socialinė archeologija, Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūra, gintaro dirbiniai.

This article seeks to discuss and create a complex investigation method, which would allow the social structure of a buried community to be evaluated as objectively as possible and would highlight a more universal evaluation of amber artefacts. With the help of the archaeological material from the community buried in Mazkatuži cemetery (West Lithuanian Stone Circle (Kerb) Grave culture), it seeks to illustrate the advantages of a unified method in analysing the community's social distribution and the valuation of amber artefacts.

Keywords: social archaeology, West Lithuanian Stone Circle Grave culture, amber artefacts.

ĮVADAS

Romėniškojo laikotarpio pradžioje (I a. – II a. pradžioje) bendruomenių mainų sistemoje gintaras vis dar buvo viena iš tų paklausių prekių, kurios troško Antikos pasaulis. Rašytinių šaltinių liudijimai bei archeologinės medžiagos tyrimai parodo didelę gintaro vertę, paklausą Vidurio ir Pietų Europos regionuose, bet baltiškuosiuose laidojimo paminkluose jo randama itin mažai arba visai nėra. Pasikeitusi gintaro įkapių gausa baltiškuosiuose Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros kapinyuose II a. 2-ojoje pusėje – III a. (B2/C1, C1a periodai), kai gintaro dirbiniai

pradėti dėti į kapus perinamuoju iš Ankstyvojo į Vėlyvąjį romėniškąjį laikotarpį, skatina į gintaro temą laidojimo paminkluose pažvelgti atidžiau. Juo labiau kad šie pokyčiai pastebimi ne tik Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros kapinyuose, bet ir kitose baltiškose kultūrose. Šio ryškaus pasikeitimo kontekste istoriografijoje lieka mažai gvildentas klausimas apie Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais bendruomenių laidojimo paminkluose randamomis gintaro įkapėmis „užkoduotą“ informaciją, šių įkapių prasmę bei svarbą bendrame kiekvieno kapo kontekste. Kadangi gintaro dirbinių randama tik dalyje kiekvieno kapinyo kapų, kyla klausimas

apie tam tikros bendruomenės dalies narių tarpusavio sąsajas, jų socialinių kontekstą, kurių gali atskleisti nuodugnai ir įvairiapusė kapo analizė.

XX a. pabaigos antropologai, sociologai ir ekonomistai suformavo nuomonę, kad tradicinėse bendruomenėse socioekonominėse organizacijose materialių vertybių pasiskirstymas reflektuoja socialinius ryšius tarp bendruomenės individų. Materialių vertybių pasiskirstymas ypač svarbus išreiškiant ir kartu stiprinant socialines struktūras bendruomenės viduje (Wells 1985, p.274). Nagrinėjant Vėlyvojo romėniškojo laikotarpio laidojimo paminklus taip pat pastebimos pastangos perkelti mirusiajam priklausiusias ar jį išlydinčiųjų dovanotas materialines vertybes. Mintį, kad įkapėmis buvo išreiškiama mirusiojo socialinė padėtis, sustiprina tai, jog į skirtingus kapus dėtas skirtingas skaičius įkapių. Kapuose randami daiktai skiriasi tiek kiekybe (dirbinių skaičiumi, tipų įvairove), tiek ir kokybe (skirtingos medžiagos, gamybos techninės subtilybės ir pan.). Be abejo, socialinių santykių ir jų atspindžių nagrinėjimą, pasitelkus laidojimo paminklų duomenis, dažnai apsunkina turima ne visa archeologinė medžiaga (suardyti kapai, ne visi archeologinių tyrinėjimų aprašai, iki galo ištirtų laidojimo paminklų trūkumas ir pan.). Turima medžiaga leidžia išskirti statistines tendencijas, bendro pobūdžio elgesio normas. Imantis tokio pobūdžio tyrimų suvokiama, kad žmogaus veiksmus ne visuomet sąlygoja praktiniai motyvai ar apibrėžia socialiniai dėsniai. Kiekvienu konkrečiu atveju vienokius ar kitokius veiksmus laidotuvių metu galėjo lemti šeimos tradicijos, emocijos ir daugybė kitų veiksnių. Tuo gali būti paaiškinama didelė kai kurių laidosenos aspektų įvairovė ar pasitaikančios išimtys bendrose tendencijose. Tačiau, stengiantis kiek galima labiau pažinti bendruomenes, apie kurių egzistavimą liudija daugiausia vien tik archeologinė medžiaga, ją pasitelkus galima ir vėta išskirti bendrus vienoje ar kitoje visuomenėje vyravusius dėsningumus pagal tam tikrus daiktus, atspindinčius jų savininko išskirtinumą. Gautus rezultatus

vėta palyginti platesniame kultūriniame kontekste. Peržvelgus esminius darbus, skirtus gintaro įkapėms baltiškuosiuose paminkluose, pasigendama nuodugnios, įvairiapusės analizės, pateiktos įvairiais klasteriais nagrinėjamame socialiniame kontekste. Socialinis fonas ypač svarbus įvertinant pastarųjų dirbinių reikšmę konkrečiai tiriamo Vėlyvojo romėniškojo laikotarpio bendruomenėse. Šiame darbe bus siekiama suformuoti kompleksinį tyrimo metodą, pasitelkus ankstesnių tyrėjų patirtį, kuris leistų objektyviau ir įvairiapusiškiau įvertinti palaidotos bendruomenės socialinius ryšius. Pasitelkus vienos konkrečios Vėlyvojo romėniškojo laikotarpio bendruomenės medžiagą siekiama iliustruoti jungtinio metodo privalumus analizuojant bendruomenės socialinį susiskirstymą ir atskleisti daugiapusį gintaro dirbinių vertinimą joje.

GINTARO TYRIMO ISTORIOGRAFINIAI ASPEKTAI

Ligšiolinę istoriografiją, nagrinėjančią gintaro klausimus archeologijoje, būtų galima skirstyti į dvi plačias grupes: bendruosius sintetinius darbus, kuriuose neretai gintaras yra nagrinėjamas šalia kitų archeologinių objektų, ir specialiuosius – studijas, skirtas tik gintaro temai. Tai patvirtina vos pora bibliografinių apžvalgų, skirtų temoms, susijusioms su gintaru (Usačiova 1981; Bliujienė 2001a, p.285–315). Dažniausiai gintaras mokslinėje literatūroje minimas kartu su kitais archeologiniais radiniais, jo per daug neišskiriant, arba nagrinėjamas prekybinių ryšių su Romos imperija ir jos provincijomis analizėje (Michelbertas 1972; 1986; 2000, p.63–70; 2001; Lund Hansen 1987; 2000, p.81–88; Kolendo 1990, p.91–100; Jovaiša 2001a, p.3–8; 2001b, p.149–156; 2003b, p.287–292; Sidrys 2001, p.157–169; Kulakov 2005, p.33–35 ir kt.). Dar 1963 m. M. Gimbutienės išleistame darbe apie baltus buvo aptarta ir gintaro tema. Autorė, interpretuodama kapuose randamo

žalvario, stiklo ir gintaro kiekius, kėlė hipotezę, kad gintaras vietinių nevertintas dėl jo natūralaus kiekio, kuris jiems buvo lengvai prieinamas, tačiau platesnės analizės nepateikė (Gimbutas 1963, p.87, 129).

Lietuviškos archeologinės medžiagos kontekste iki atliktos R. V. Sidrio kompleksinės studijos gintaras buvo analizuojamas vos keliuose apžvalginuose moksliniuose straipsniuose. A. Varno darbe aptartas gintaro apdirbimas vėlyvajame geležies amžiuje (Varnas 1978, p.117–124). Kur kas vėliau pasirodė L. Vaitkunskienės darbai, kuriuose aptariama gintaro dirbinių vieta senovės baltų mene ir tikėjimuose (Vaitkunskienė 1992a, p.49–57; 1992b, p.36–49). R. Banytė (1995, p.5–20) nagrinėjo retos formos gintaro kabučius iš Baitų kapinyne. A. Bliujienė (2001b, p.171–186) paskelbė darbą, skirtą Lietuvos gintaro artefaktams 1-ojo t-mečio viduryje ir jų kilmei, paplitimui, nešiosenai, chronologijai apžvelgti. Kitame straipsnyje autorė pristato Lietuvos gintaro dirbinius, datuojamus Romėniškuoju – ankstyvųjų viduramžių laikotarpiais. Jame aptiriamos pagrindinės gintaro dirbinių formos, paplitimas (Bliujienė 2003, p.47–71). S. Bagužaitės-Talačkienės straipsnis skirtas pristatyti priešistorės Vakarų Lietuvos gintaro tradiciją, gintaro dirbinių paplitimą Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros kapuose bei tam tikrų senųjų tradicijų aspektų perėmimą (gintaro amuletai, liaudies medicina ir pan.), savotišką raišką ir požiūrio tąsą šiuolaikinėje visuomenėje (Bagužaitė-Talačkienė 2009, p.41–57).

Apie tiramuosius, kompleksinius darbus gintaro tema galima pradėti kalbėti tik nuo 1994 m., kai buvo išspausdinta pirmoji studija, kurioje pritaikytas skaitmeninis/statistinis metodas senovės baltų gintaro naudojimui aprašyti. R. V. Sidrys (1994a, p.28–46; 1994b, p.59–106) naudojo χ^2 ir *Mann-Whitney* statistinius testus, kuriais tyrė gana ilgą geležies amžiaus laikotarpį. Siekta nustatyti gintaro artefaktų dėjimo į kapus dažnumą, jų pasiskirstymą pagal mirusiųjų lytį, gintaro dirbinių formas ir kiekį skirtingų kultūrinių grupių kapuo-

se. R. V. Sidrys (1994b, p.65, 77) išvadose pristatė vieną iš darbo rezultatų – gintaro įkapių tradicija Vakarų Lietuvoje senuoju ir viduriniuoju geležies amžiais (atitinkamai Romėniškuoju ir Tautų kraustymosi laikotarpiais) buvo panaši. Autorius, atlikdamas tyrimus, neatkreipė dėmesio į archeologinę medžiagą, kuri rodo, kad gintaro praktiškai nerandama Ankstyvuoju romėniškuoju laikotarpiu ir jo ima daugėti tik senojo geležies amžiaus 2-osios pusės (Vėlyvojo romėniškojo laikotarpio) kapuose. Dėl šių priežasčių turėjo kisti tyrėjo pateikti statistiniai duomenys. Nepaisant to, ši studija statistiškai pagrindė gintaro dirbinių daugėjimą moterų kapuose, analizavo gintaro dirbinių gausą kapuose, bet ateities tyrinėtojams autorius paliko klausimų apie gintaro sąsajas su mirusiųjų amžiumi ir turtine diferenciacija, nenagrinėtos gintaro dirbinių sąsajos su kitomis įkapėmis, nors keliose darbo vietose užsimenama apie ilgus vėrinius, vėlesnėje literatūroje (Bliujienė 2007, p.313–318; Bliujienė, Bračiulienė 2007, p.39–68) vadinamas prašmatnias karolių ir kabučių apvaras kaip statuso ar prestižo ženklą. Svarbu pažymėti, kad panašus statistinis skaičiavimas (χ^2 statistinis testas, kaip R. V. Sidrio studijoje) buvo pritaikytas ankstyvuoju bronzos amžiumi datuojamai Pietvakarių Slovakijos kapinyne archeologinei medžiagai, kur tirti gintaro ir atskirų įkapių kategorijų (ginklų, papuošalų, įrankių, keramikos ir aukso dirbinių) reikšminiai ryšiai, kartu išryškinant gintaro priskyrimą vienai ar kitai socialinei grupei. Buvo nustatyti reikšmingi ryšiai tarp gintaro įkapių ir įrankių, papuošalų grupių bei neabejotinai aukštesnio rango asmenims priklausiusių aukso dirbinių (Marková *ir kt.* 2003, p.198–202).

Gilinantį į gintaro dirbinių turėtojų socialinius santykius, mirusiųjų, palaidotų su gintaro įkapėmis, statuso raiškos klausimus svarbūs kompleksiniai A. Bliujienės darbai, skirti Lietuvos priešistorės gintarui aptarti, nagrinėjantys išties ilgus akmenis, žalvario ir geležies laikotarpius (Bliujienė 2007; 2011). Autorė, rašydama apie gintaro dirbinius archeologinėje medžiagoje Romėniškuoju

laikotarpiu, iš dalies aptaria ir socialinius, turtinius mirusiųjų ryšius, mini R. V. Sidrio pastebėjus ilgus karolių vėrinius turtingų moterų kapuose ir žemą statusą turinčius bendruomenės narius, bet aiškiai neįvardija, kokia metodika remiantis išskiriami pastarieji kapai, nepateikiama konkretnių duomenų (Bliujienė 2007, p.271–272, 277, 309). Iš pastabos apie „*negausių įkapių kapus*“ tikriausiai galima spręsti, kad mirusiojo turtingumą lemia įkapių skaičius (Bliujienė 2007, p.271). Dar 2001 m. darbe autorė rašo apie ilgas karolių apvaras turtinguose moterų kapuose ir gintaro karolių vaikų kapuose, dėtus galbūt siekiant apsaugoti juos nuo ligų ar „blogos akies“. Gintaras nepriskiriamas prie turtą žyminčių įkapių dėl jo pasitaikymo vaikų kapuose ir lengvo žaliavos prieinamumo pajūrio bendruomenėse (Bliujienė 2001b, p.175). Vėlesnėje studijoje A. Bliujienė (2011, p.145) pristato danų mokslininkės L. Hedeager patirtį išskiriant mirusiųjų turtingumo sluoksnius laidojimo komplekse. Apie mirusiojo turtingumą sprendžiama suteikiant kapams indeksą „Number of artefact types“ (*liet. įkapių skaičius*) (toliau – NAT) – konkretaus kapo įkapių tipų skaičių. Šis metodas buvo pritaikytas keliuose L. Hedeager darbuose (Hedeager 1978a, p.191–216; 1978b, p.217–223; 1980, p.38–109; 1992). Pastarojo metodo platesnio pritaikymo A. Bliujienės pateikiamoje medžiagoje pasigesta. Ji siūlo aiškių bendruomenėse išskirti tris socialines grupes. Pagal kaklo vėrinius, karolių skaičių juose (nenurodoma, koks kritinis karolių skaičius lemia apvaros ilgį) autorė išskiria tris moterų turtingumo grupes. Vyrų grupėje išskiriamas tik elito sluoksnis. Visi vaikų palaidojimai su gintaro įkapėmis priskiriami prie žemą socialinį statusą turėjusių asmenų (Bliujienė 2007, p.309; 2011, p.140–141, 150, 156–160). Autorė nepateikia smulkesnės kapinynų analizės bei ja paremtų įvairiapusių statistinių duomenų, kurie atskleistų gintaro dirbinių dėjimo ypatumus palaidotos bendruomenės socialiniame kontekste, nors, pvz., vaikų kapai tiek įkapių gausa, tiek dirbinių tipų įvairove yra labai nevienodi ir gali

būti skirstomi į atskiras, suaugusiems bendruomenės nariams priskiriamas socialines grupes.

Siekiant pateikti įvairiapusių gintaro dirbinių vertinimą baltų bendruomenėse, gintaro dirbiniai turi būti tiriami kompleksiskai kartu su konkreto kapo daugiasluoksne analize, kuri leistų spręsti apie palaidoto asmens socialinės padėties raišką visos bendruomenės fone. Surinkus daugiau duomenų iš skirtingų bendruomenių pravartu juos pateikti platesniame lyginamajame kultūriname kontekste.

Lietuviškojoje literatūroje socialinių grupių nagrinėjimas remiantis laidojimo paminklų duomenimis prasidėjo dar XX a. 10-ajame dešimtmetyje. Vieną pirmųjų tokio pobūdžio studijų pristatė E. Jovaiša (1997, p.15–47; 2003a, p.163–183). Autorius siūlo keletą kriterijų, kuriais remiantis būtų galima išskirti socialines grupes laidojimo vietose. Dėmesys turėtų būti atkreiptas į kapinyno vidaus struktūrą ir topografiją, kapo įrengimo savitumą, visapusiškai nagrinėjamas kapo turinys. E. Jovaiša (1998; 2001a, p.3–8; 2001b, p.149–156; 2003a, p.163–183; 2003b, p.287–292), remdamasis Dauglaukio kapinyno (Nemuno žemupio kultūra) medžiaga, pateikia socialinių grupių išskyrimo laidojimo paminkle modelį, kuriuo naudodamasis pagal kape randamų įkapių skaičių, jų paskirtį išskiria kapinyne tris turtingumo grupes: eilinių, pasiturinčių ir turtingųjų. Socialiai ir turtiškai diferencijuotoje Dauglaukio bendruomenėje išskiriama įkapių gausa kaip vienas pagrindinių rodiklių vyrų ir moterų turtingumui įvertinti. Taip pat galima įvardinti kelias įkapių grupes, tokias kaip puošnūs vyrų diržai, skiltuvai ir galštuvai, kurie indikuoja aukštesnio statuso vyrus. Moteriškų apyrankių gausa, žiedų išskirtinumas bei galvos apdangalai, kepuraitės – aukšto statuso moterų ženklai kapuose (Jovaiša 1997, p.29, 31, 37, 44). E. Jovaišos pasiūlytas metodas (daugiausia dėmesio kreipiama į įkapių gausos faktorių kapuose) buvo taikytas plačiausiai ištirtu Vidurio Lietuvos Marvelės kapinyno analizei atlikti (Astrauskas 1998). Įvairios socialinių santykių raiškos ir jų

išskyrimo laidojimo paminkluose metodologijos taikytos taip pat ir vėlesnių geležies amžiaus periodų bendruomenėms (Kurila 2002, p.123–136; 2009, p.153–192; Švelniūtė 2005, p.9–22).

Tačiau vien tik įkapių gausos kape skaičiavimas ne visada tinka kapo turtingumui nustatyti. Įkapių skaičiaus kapo turtingumui nustatyti metodo trūkumai išryškėjo šio darbo autorei pritaikius skandinavų mokslininkų (Jørgensen 1987, p.17–53; 1990; Ringstedt 1992) įkapių vėčių skaičiavimo balais metodiką Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros Kurmaičių ir šios kultūrinės grupės periferiniame Žvilių kapinyne (Bagužaitė-Talačkienė 2010, p.3–16). Gauti rezultatai parodė, kad turtingi palaidojimai kapinyuose priklauso ne vien suaugusiesiems, bet ir vaikams, kurie galbūt priklausė aukštesnio sluoksnio šeimai. Tokiuose kapuose kartais įkapių skaičius buvo mažesnis, bet pasitaikydavo ir vietinių, išskirtinių įkapių. Tyrimas kartu atskleidė gintaro dirbinių pasiskirstymo tendencijas pagal turtą diferencijuotose bendruomenėse, išskiriant aukščiausiais balais įvertintas įkapes. A. Bitner-Wróblewska (2003, p.33–48; 2007), nagrinėdama Sūduvių kultūrai priskiriamo Nettos kapinyso kapų stratifikaciją, kartu siūlo išskirti įkapių skaičių ir tam tikrus daiktus – prestižo rodiklius. Tai – raitelio aprangos elementai, ginklų komplektai, geriamojo rago apkaustai, importas, papuošalai su emaliu ar dirbiniai iš brangiųjų metalų. Panaši metodika naudota ir kelių autorių darbe, kur ieškota Romėniškojo ir Ankstyvojo tautų kraustymosi laikotarpio Europos *Barbaricum* išskiriamo elito apraiškų Vakarų Lietuvos kapinyso medžiagoje (Banytė-Rowell *ir kt.* 2012, p.192–220). Vakarų Lietuvos Romėniškojo laikotarpio medžiagos kontekste raitelio ir žirgo įkapes greičiausiai taip pat žymi aukštesnio statuso asmens kapą (Bliujienė, Butkus 2007, p.95–116). K. N. Skvorcovas, siūlydamas Vėlyvojo romėniškojo laikotarpio aiščių bendruomenės socialinių modelių ir išskirdamas keturias socialines grupes, taip pat remiasi įkapių gausa, jų kokybe, o ypač

vadinamųjų prestižo įkapių buvimu ir jų kiekiu Sembos-Notangos kultūros kapuose (Skvortsov 2012, p.189–191). Apibendrinant paskutiniuosius darbus galima konstatuoti, kad elitui priskiriamų ar statuso raiškos elementais laikomų įkapių nėra labai daug ir jos panašiai koreliuoja baltiškuosiuose regionuose. Tai – vertingi tyrėjų pastebėjimai, kurie naudingi vertinant ne tokias gausias ir išraiškingas įkapes socialinių klausimų kontekste.

ĮVAIRIAPUSĖS GINTARO DIRBINIŲ LAIDOJIMO PAMINKLUOSE ANALIZĖS GALIMYBĖS

Apžvelgta istoriografija atskleidžia bendruomenės socialinei sanklodai vertinti reikšmingų kriterijų skaičių ir esminius elementus. Susumavus pastaruosius elementus gautas bendruomenės socialinis vaizdas yra svarbus tolesnio gintaro dirbinių vertinimo pagrindas. Prieš įvardijant vertinimo kriterijų ir jų elementų reikšmingumo skalę bendruomenių socialiniams tyrimams atlikti, reikia pažymėti, kad tyrimui pasirinkti objektai turėtų išlaikyti chronologinį vientisumą ir kultūros bendrumą tam, jog lyginamuoju principu išskiriant kultūrinės bendrystės būty gaunami objektyvūs rezultatai. Imantis vertinti vienos bendruomenės socialinę sanklodą ir siekiant toje bendruomenėje tarp palaidotų individų lyginamuoju principu išryškinti pasikartojančias tendencijas, sujungiančias atskiras socialines grupes, svarbus tos bendruomenės ištirtumo lygis bei archeologinių duomenų kiekis.

Formuojant naują sudėtinį metodą jo pagrindu galima laikyti E. Jovaišos suformuluotus pagrindinius kriterijus laidojimo paminklui tirti, išskiriant pagrindines sociumo grupes (Jovaiša 1997, p.17–19). Pradžioje siūloma atsižvelgti į kapinyso vidaus struktūrą ir topografiją, kuri gali atskleisti bendruomenės narių laidojimo (žiedinis, grupinis, linijinis) principus. Siūloma remtis antropologijos mokslu, galinčiu nustatyti genetinius

bendruomenės narių ryšius ir pateikti kitų, socialiniams tyrimams reikšmingų duomenų. Bet, kalbant konkrečiai apie, pvz., Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros kapinynus, dažnai kapinynuose būna ištirti nedideli ploteliai, nutolę vieni nuo kitų. Tai kiek apsunkina tyrėjo galimybės topografiškai susidaryti išsamų bendruomenės vaizdą. Be to, Pajūrio kapinynuose išlikę ypač mažai osteologinės medžiagos, kuri padėtų nustatyti individų tarpusavio ryšius.

Kitas kriterijus – atskiro kapo įrengimas. Kapas tiek savo sudėtingumu, kitoniškumu, tiek ir išskirtine vieta kapinyne gali parodyti mirusiojo reikšmingumą bendruomenėje, bet nebūtinai turto aspektu.

Vienas pagrindinių kriterijų bandant „išskoduoti“ palaidoto asmens socialinę priklausomybę yra kapo turinio analizė (Hedeager 1978a, p.191–216; 1978b, p.217–223; 1980, p.38–109; 1992; Jørgensen 1987, p. 17–53; 1990; Ringstedt 1992; Sidrys 1994a, p.28–46; 1994b, p.59–106; Jovaiša 1997, p.15–47; 2003a, p.163–183 ir kt.). Žvelgiant į atidengtą kapą pirmiausia į akis krinta įkapių gausa arba jų nebuvimas. Toliau analizuojant įkapių paskirtį bandoma spręsti apie mirusiojo lytį (kelias dirbinių tipų priskiriami išimtinai vienai lyčiai), sąlyginį amžių (pagal dirbinių dydį), galbūt užsiėmimus (karybą, amatus ir pan.). Remiantis elitui priskiriamais statuso raiškos elementais laikomais dirbiniais, kurie vienodai koreliuoja baltiškuosiuose regionuose, galima spręsti apie asmens tapatumą su tam tikra socialine grupe (Bitner-Wróblewska 2003, p.33–48; 2007; Bagužaitė-Talačkienė 2010, p.3–16; Banytė-Rowell *ir kt.* 2012, p.192–220; Skvortsov 2012, p.189–191 ir kt.). Svarbus, bet kartu komplikotas, trečiasis kapo turinio elementas – įkapių kokybės nustatymas. Įkapių kokybės samprata apima dirbinių tipus, jų retumą, kilmę, medžiagiškumą, svorį bei technologinį sudėtingumą.

Būtent daugiau dėmesio ir metodinio kompleksavimo reikia trečiajam kapo turinio analizės kriterijui ir įkapių įvairiapusiui vertinimui. Vien

įkapių gausos vertinimo elemento nepakanka. Objektivaus įvertinimo reikalauja medžiagų ir iš jų pagamintų dirbinių vertės tiriamu laikotarpiu ir aptariamoje kultūroje, naudotų medžiagų kokybės bei kiekio nustatymas, atgabenimo atstumas, tuo metu vyravusios prekybos kelių kryptys, gamybos technologijos sudėtingumas bei daugybė kitų faktorių. Atitinkamas tipų įvertinimas svarbus ir tuomet, kai kapinynuose susiduriama su suardytais, iš dalies išplėštais kapais. Tuomet atidengtas likęs įkapių skaičius kape neatspindi viso kapo turinio mirusiojo laidojimo metu, tačiau, pvz., retesnės įkapės gali atkreipti dėmesį į tam tikrus su mirusiojo asmeniu susijusius aspektus. Sąlyginė įkapių verčių skaičiavimo sistema padeda balais apibrėžti komplekso įkapes. Toks sutartinis būdas, taikomas visam konkrečiai nagrinėjamam laidojimo kompleksui, leidžia objektyviai įvertinti ir palyginti skirtingas abiejų lyčių mirusiųjų grupes, vertinant turtingumo lygį dirbinių retumo pagrindu kiekvienoje tiriamoje grupėje. Deja, dabartinio tyrėjo nepasiekia dalis įkapių, kurios buvo pagamintos iš greičiau sunykstančių medžiagų (medienos, tekstilės, odos), todėl prarandama dalis informacijos, tokios kaip mirusiojo rūbas, apavas, į simbolinius indus galbūt dėtas maistas ar gėrimai, kurie taip pat turėjo tam tikrą prasmę. Negalime vienodai įvertinti (remdamiesi tik daiktų skaičiumi kape) dviejų įkapių kompleksų, kurių viename yra kelių ar rečiau pasitaikančių tipų papuošalų bei kitokių dirbinių iš brangiųjų metalų, o kitame – toks pats skaičius vieno tipo dirbinių, būdingų daugumai kapinyno palaidojimų. Dėl šių priežasčių kompleksų tyrimuose naudojama paprasta sudėtinė įkapių tipų skaičiaus analizė labiau atspindi kapo turinio santykinę įvairovę, o ne turtingumą. Siekiant didesnio objektyvumo ir tikslumo reikėtų naudotis keliomis komplekso vertės nustatymo metodikomis.

Vienas tokių kompleksinių metodų buvo pristatytas Skandinavijos mokslininkų L. Jørgenseno ir N. Ringstedto. Jie naudojo įkapių verčių statistinio skaičiavimo metodą, kuomet gaunama

reikšmė balais. Radiniai buvo vertinami balais, kurie priklausė nuo atitinkamo rastų įkapių tipo: kuo dirbinio tipas rečiau sutinkamas kapinyne kapuose, tuo jo vertė balais auga¹ (Jørgensen 1987, p.17–53; 1990; Bagužaitė-Talačkienė 2010, p.5).

N. Ringstedtas, nagrinėdamas Bornholmo salos kapinynų medžiagą, remiasi L. Jørgenseno metodu gautais skaičiavimais, tačiau juos praplečia, pasitelkdamas trijų lygių įkapių vertės nustatymą, priskiriamą išskirtinio statuso kapams. Analizuodamas turtingesnių kapų turinį tyrinėtojas jį dar įvertina pagal tris kriterijus: kiekybinis (bendras įkapių skaičius), kokybinis (pagal L. Jørgenseno pasiūlytą išraišką balais) ir įkapių/tipų įvairovės kape vertinimas (Ringstedt 1992, p.100–101). Svarbu pastebėti, kad šio darbo autorėi itin vertinga N. Ringstedto pateikta kritinė pastaba apie L. Jørgenseno metodą. Atsižvelgiant į tai tolesniame autorės tyrime buvo koreguojami pasirinktos analizuoti medžiagos skirstymo kriterijai bei metodo taikymas. Minėtoje studijoje L. Jørgensenas, suteikdamas kapuose rastiems karoliams tam tikrą išraišką balais, ją apskaičiuoja bendrai, visų karolių neskirstydamas pagal pagaminimo medžiagas, kurios buvo nevienodai prieinamos aptariamose geografinės vietovės gyventojams, todėl vienodos vertės suteikimas iš skirtingų medžiagų pagamintiems karoliams nėra metodiškai teisingas sprendimas.

Taikant L. Jørgenseno ir N. Ringstedto metodą Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros kapinynų medžiagai, įvestas pakeitimas, vertes balais apskaičiuojant ne visos bendruomenės, bet atskirų – moterų ir vyrų – kapų grupių (Bagužaitė-Talačkienė 2010, p.5). Kadangi Vakarų Lietuvos kapinyuose vaikų kapuose įkapių tipai nesiskyrė nuo suaugusiųjų, kiekvieno kapinyno

kapai buvo skirstomi į moteriškos ir vyriškos lyties mirusiųjų įkapių vertės skaičiavimo balais metodu pritaikyti. Žinoma, iš dalies toks skaičiavimo metodas yra netobulas, nes to paties tipo įkapės, rastos skirtingų grupių kapuose, įgauna skirtingą vertės balą (pvz., lazdeliniai smeigtukai), bet toks metodo pasirinkimas atskleidžia reikšmingesnius tam tikros grupės tipinių įkapių pasiskirstymo aspektus ir jų vertę konkrečioje grupėje (pvz., verpstukai, ginklai). Svarbu pabrėžti tai, kad skaičiuojant bendrai moteriškų ir vyriškų kapų įkapių turinį, įprastos ir kartu nedidelę vertę turinčios įkapės įgauna visiškai kitokį įvertinimą, t.y. tampa nebe tipinėmis vyrų ar moterų kapų grupės įkapėmis, bet randamomis didesnėje (vyrų kapų dažniausiai randama daugiau) arba mažesnėje dalyje kapų (moterų). Kartu toks kapų skirstymas grupėmis atskleidžia tiek gintaro, tiek kitų dirbinių populiarumą, jų nešiosenos aspektus ir net komponavimo ypatybes tam tikroje asmenų grupėje pagal mirusiojo lytį.

Kapuose aptinkama skirtingai sukomponuotų karolių, kabučių ir įvijų apvarų (jos puošė mirusiųjų kaklą, buvo sudėtinės krūtinės ar galvos papuošalų dalys). Siekiant nustatyti kiekvienos apvaros vertę, reikėjo pasitelkti papildomą skaičiavimą, todėl jų sudėtinės dalys buvo išskaidytos. Kiekvieno kapinyno – atskirose moterų ir vyrų grupėse – apvarų dalys bei pavieniai karoliai, kabučiai, remiantis balų suteikimo metodikos principu, buvo įvertinti atskirai. Sudėjus apvarų segmentų vertes balais, gautos apvarų sąlyginės vertės, kurios skyrėsi priklausomai nuo apvaros ilgio ir sudedamųjų dalių.

Nagrinėjant kiekvieno konkretaus kapinyno archeologinę medžiagą bendrame kapų kontekste dažnai išsiskiria ypač turtingi kapai.

¹ Pvz., tiriamas kapų skaičius – 80. Kai tam tikras radinio tipas rastas 10-yje kapų, tipo vertės balais apskaičiavimo matematinė formulė bus tokia: $80/10=8$ balai. Jei kape rastos kelios tam tikro tipo įkapės, jų skaičius dauginamas iš tipo vertės balais skaičiaus. Vėliau apskaičiuojama kiekvieno kapo vertė, kurią sudaro kape esančių įkapių verčių suma. Tarkime, viename kape buvo rasti du gintaro karoliai – 4 balai, geležinis smeigtukas – 3 balai ir akmeninis verpstukas – 9,5 balo. Taigi bendra kapo vertės išraiška balais bus $4 \times 2 + 3 + 9,5 = 20,5$ balo.

Metodologiškai pagrįsta verčių išraiška balais suteikia galimybę tyrėjui grupuoti kapus į turtingumo kategorijas, jas lyginti tarpusavyje bei kartu, vienu metodu (balais) gautus rezultatus lyginti su gautaisiais kitais dviem metodais (kapų pasiskirstymas pagal įkapių skaičių bei tipų įvairovę). Ypač turtingų kapų vertę pravartu patikrinti apskaičiuojant jiems tekusių įkapių procentinę išraišką visos bendruomenės kontekste. Tai svarbu parodant, kokia materialinių gėrybių dalis tekdavo aukščiausiam sluoksniui. Verta atkreipti dėmesį į tyrėjų įvardytas elitui priskiriamas ar statuso raiškos elementais laikomas įkapes, kurių nėra labai daug ir jos panašiai koreliuoja baltiškuosiuose regionuose.

Tiek prestižines, tiek ir kitas įkapes svarbu įvertinti jų kokybinės pagaminimo vertės principu: medžiagų retumas, technologinis sudėtingumas, panaudotos medžiagos kiekis (dirbinio svoris). Tai – itin didelio objektyvumo (be abejo, ir didelės darbo apimties) reikalaujantis momentas – tinkamai balais įvertinti medžiagos retumą atitinkamos bendruomenės požiūriu bei vieno ar kito dirbinio technologinį sudėtingumą. Dirbinius būtų galima vertinti pagal technologinį gamybos sudėtingumą, o medžiagas – pagal paplitimą, prieinamumą, gavybos ir apdirbimo sudėtingumą. Skaitinėje sąlygineje balų skalėje nuo 1 iki 7 gali būti vertinamos vietinės medžiagos, o nuo 6 iki 10 – atvežtinės. Dirbinio technologinis sudėtingumas gali būti apibrėžiamas pagal tai, kiek technologijos elementų panaudota jį gaminant, taip sumuojant atskirus technologinio apdirbimo elementus.

Pasitelkus kompleksinį, daugiametodį laidojimo paminklo analizės būdą tyrėjo gaunami rezultatai patikrinami juos tarpusavyje koreliuojant. Šiame darbe smulkiai analizuojama kapinynų archeologinė medžiaga, susijusi su gintaro dirbiniais. Aptarta metodika vertinga atskleidžiant palaidotos bendruomenės tarpusavio socialinę sanklodą bei gintaro vietą joje, išryškinant gintaro dirbinių koreliaciją su kitomis įkapėmis, jų pasiskirstymą sąlyginėse socialinėse grupėse.

KOMPLEKSINIO METODO TAIKYMAS MAZKATUŽI KAPINYNŲ MEDŽIAGAI

Mazkatuži kapinynas (vok. *Klein-Katusch*) (Mazkatuži k., Rucavo regionas, Rucavo parapija, Liepojos r.) priskiriamas periferinei Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūrinei zonai ir žymi jos Š ribą. Kapinynas išsidėstęs dabartinės PV Latvijos teritorijoje. Mazkatuži kapinynas apima teritoriją, kuri 6,5 km (tiesia linija) į R nutolusi nuo Baltijos jūros pakrantės ir 300 m į Š nuo Šventosios upės (Moora 1929, p.114; 1938, p.41–47). Jis pradėtas tyrinėti 1924 m. vasarą. Atidengti 26 kapai (Vāle 1924; Wahle 1928). Vėliau tyrimus tęsė latvių archeologas E. Šturmas (Šturms 1942). Archeologinėje ataskaitoje pateikiama 25-ių kapų tyrimų medžiaga. P. Stepinšas, atidengęs 11 kapų, lauko tyrimų apraše mini, kad E. Wahle ir E. Šturmo tyrinėjimų ataskaitos nėra išsamios – trūksta tų metų kapinyno situacijos planų, kai kurių radinių aprašų (Stepinš 1960). P. Stepinšas rašo, kad jau ištirta apie 70 kapinyno kapų, nors pagal pateiktus aprašus priskaičiuojami tik 62. A. Vaskas taip pat mini 62 kapinyne ištirtus kapus (Vaskas 1997, p.49). Beje, kitame šaltinyje minimas 65-ių ištirtų kapų skaičius (Latvijas 1974, p.335). I. Virse (2008, p.15), tyrinėdama Mazkatuži kapinyno medžiagą, teigia, kad iš anksčiau priskaičiuojamų 62-jų kapų iš tikro ištirti yra 46. Tokį nesutapimą galima paaiškinti tuo, kad šiam kapinynui būdingas didelis juodų degėsių dėmių, kurios galėjo būti priskirtos ne laužaviečių, bet kapų duobių vietoms, skaičius. Svarbu atkreipti dėmesį, kad dauguma kapų duobių kontūrų nebuvo pastebėti. Peržiūrėjus kapinyno medžiagą pasirodė, kad 1924 m. ataskaitoje kapais įvardytos degėsių duobės be radinių, kurios buvo pažymėtos 7, 8, 13, 16–18, 20–22, 25, 26 kapų numeriais.

Kapinyno teritorija – 3,5 ha (Virse 2008, p.9). Jis ilgą laiką buvo ardomas. Mirusiųjų griaučiai sunykę. Mazkatuži kapinyno kapai datuojami B2–C3 laikotarpiu (II–IV a.). Pagal įkapių padėtį kapuose nustatyta, kad vyraujanti laidojimo kryptis –

Š, ŠR, ŠV (tai yra būdinga Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros II a. pabaigos – III a. pradžios kapams). Pasitaikė keletas palaidojimų P kryptimi. Mirusieji pagal lytis laidoti įvairiai, neišskiriant vyrų ir moterų, suaugusieji laidoti greta vaikų. Bendruomenė mirusiuosius laidojo aukštiekninkus, su įkapėmis: papuošalais, kai kuriais darbo įrankiais ir ginklais. Smėlingoje žemėje rasti geležiniai dirbiniai gerokai surūdiję, žalvario dirbiniai oksidavęsi, sulipę. Gal kiek geriau išlikę gintaro karoliai (Stepiņš 1960). Kapinyne aptikti dirbiniai bei tyrimų ataskaitos saugomi Latvijos nacionaliniame istorijos bei Liepojos istorijos muziejuose (Virse 2008, p.9).

Mazkatuži kapinynas priskiriamas prie Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros periferinių kapinynų, kuriems būdinga bendra materialinė kultūra, nors esama ir skirtumų, pvz., akmenų vainikų nebuvimas aplink kapus. Dalies tyrėjų nuomone, III a. dalis dabartinio Lietuvos pajūrio gyventojų migravo į Žemaitijos šiaurines aukštumas, dabartinės Lietuvos šiaurines teritorijas ir Pietų Latviją (Tautavičius 1984, p.4; Šimėnas 1994, p.11), bet tradicija kapus aprėminti akmenų vainikais nėra ryški. E. Wahle mini tik du kapus (k. 7, 8), kur buvo rasti keli kapams priklausantys akmenys. Paskutiniojo kapinyno tyrimo sezono metu (vadovavo P. Stepiņšas) rasta keletas lauko riedulių, kurie priskiriami keliems kapams (Stepiņš 1960, p.2; Virse 2008, att. 3). Akmenų vainikų nebuvimo priežastis galėtų būti gamtinė, nes, kaip pastebi E. Wahle (1928, p.37), kapinyno apylinkių dirvožemyje reta lauko riedulių. Panašus pastebėjimas padarytas mokslininkų, tyrinėjusių kitus Lietuvos teritorijoje esančius plokštinius ir plokštinius su akmenų vainikais kapus, kurių inventorius buvo labai panašus, tik kai kur nebuvu akmenų vainikų. Jų nebuvimą tyrinėtojai taip

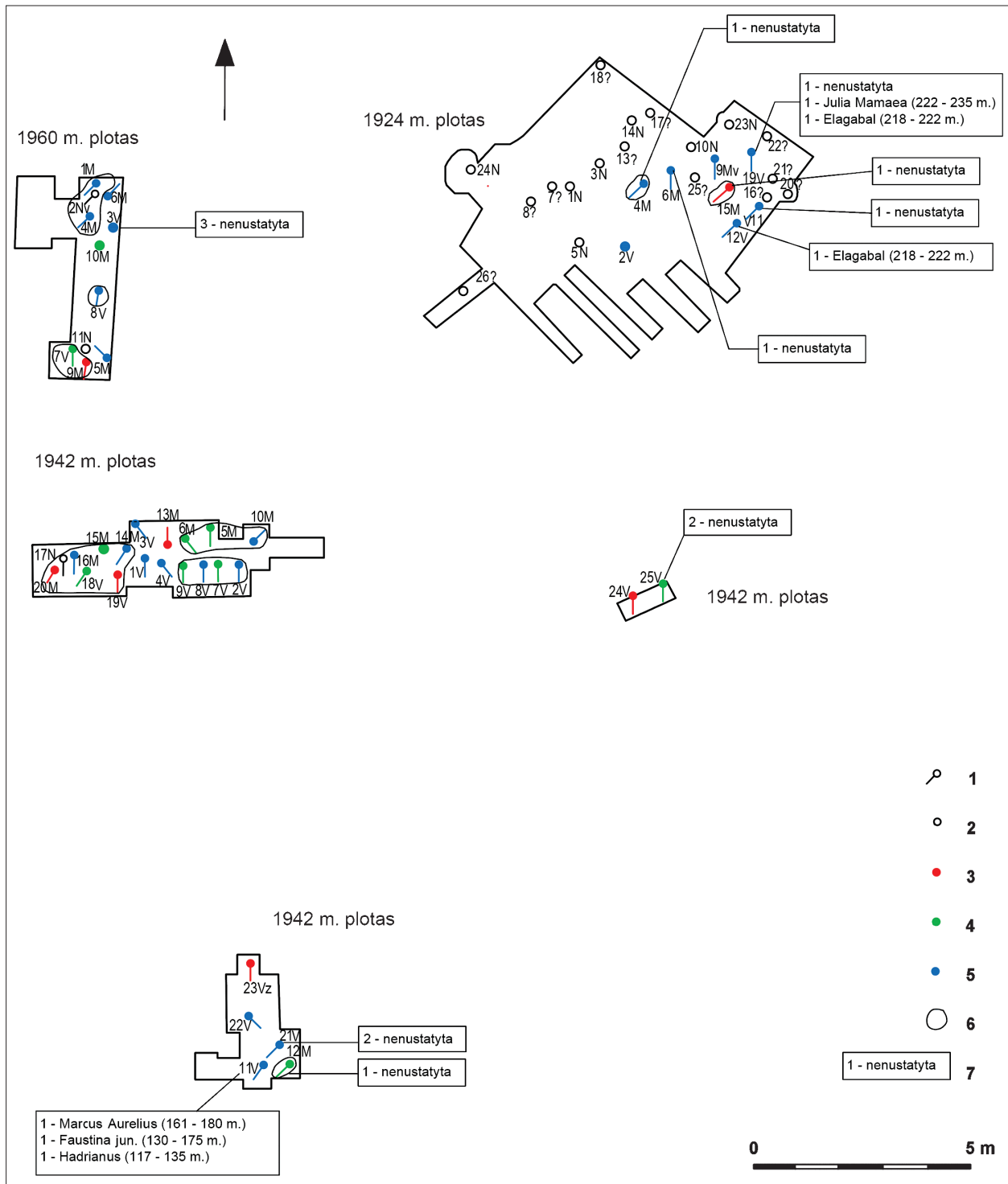
pat linkę aiškinti dirvožemio neakmeningumu (Šimėnas 1994, p.13; Banytė-Rowell 2001, p.35).

Kapinyno analizei panaudota 51-o kapo archeologinė medžiaga. Gintaro dirbinių rasta 24-iuose kapuose². Žvelgiant į kapinyno atidengtų plotų topografiją (1 pav.) galima pastebėti bendruomenės narių laidojimo grupėmis principą (1924 ir 1960 m. plotai). Minėtuose plotuose pastebima tendencija mirusiuosius laidoti labiau sutelktai, galbūt šeimų (?) principu. Ypač svarbus gintaro įkapių tyrimuose naujas pastebėjimas, kad kapinyne mirusieji su gintaro dirbiniais laidoti greta, grupėmis. Grafiškai pažymėti Mazkatuži kapinyno kapai su gintaro įkapėmis net penkiose vietose sudaro ryškias grupes, kurias skiria kiti kapai be gintaro dirbinių.

Atsižvelgiant į kitą kriterijų – atskiro kapo įrengimo išskirtinumą – Mazkatuži kapinyne iš atidengtų 62-jų kapų savo įrengimu išsiskiria du: moters k. 13 (1942 m.³) ir vyro k. 22 (1942 m.). Jie įrengti taip, kad likusios karstų žymės primena palaidojimus valtyse (Banytė 2000, p.5, 7). K. 13 moteris paguldyta galva į P. Duobės P galas buvo ovalus, smaigalyje atidengtas molinis puodelis, nuo jo platesniame ovaliame dėmės gale rasta antkaklė, stiklinių karolių ir žalvarinių kabučių apvara bei dvi įvijinės apyrankės, o Š galas baigiasi dviem 40 cm ilgio atsišakojimais. Kaip pastebi R. Banytė-Rowell, „dvišakis“ nutrukstantis kontūro galas galėtų liudyti, jog valtis laidojimo apeigų metu buvo „marinama“, aukojama jos dalis. K. 22 mirusysis palaidotas galva į Š, o kapo P dalyje karsto kontūras įgauna tarsi du „sparnus“. Šio kapo duobė primena skobtinį luotą (Banytė 2000, p.7). Išskirtiniu įrengimu pasižymintys pastarieji du kapai visiškai nekoreliuoja su gintaro dirbiniais. Moters k. 13 (1942 m.) pagal apyrankes profiliuotais galais, karolių tipus bei kabučius datuojamas B2–B2/C1

² 14 moterų (k. 4, 15 (1924 m.), 5, 6, 10, 12, 14–16, 20 (1942 m.), 1, 4, 9, 10 (1960 m.), 8 vyrų (k. 2, 7–9, 18, 19 (1942 m.), 7, 8 (1960 m.) ir 2 kapai, kurių mirusiojo lytis nenustatyta (k. 17 (1942 m.), 2 (1960 m.).

³ Nurodant kapo numerį tenka nurodyti ir tyrinėjimo metus, kadangi kiekvieno sezono metu kapų numeracija buvo pradėdama iš naujo.

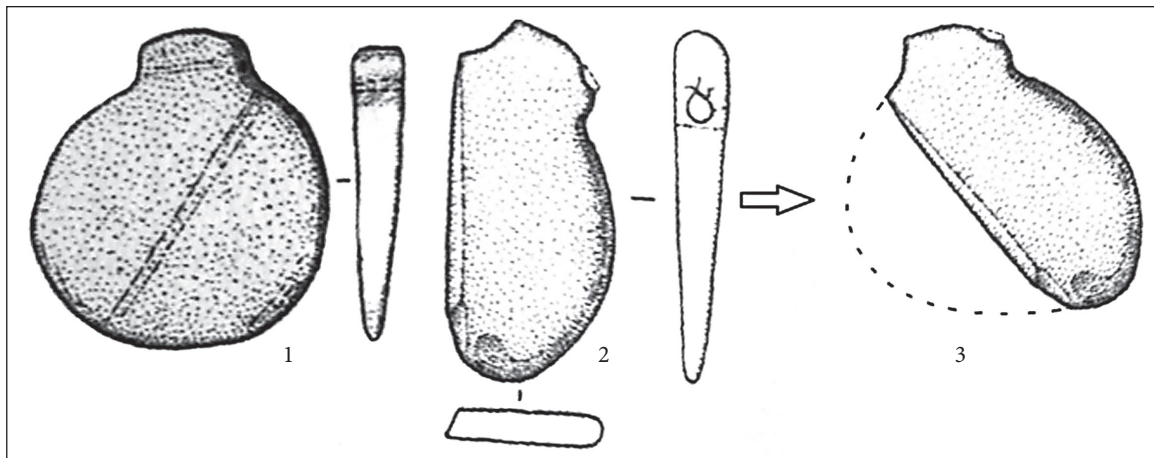

1 pav. Mazkatuži kapinynas. Socialiai stratifikuotos bendruomenės vaizdas: M – moterys, V – vyrai, N – nenustatytos lyties mirusieji, v – vaikai, z – žirgai, ? – degėsingos duobės be palaidojimų, 1 – laidojimo kryptis, 2 – nenustatyta laidojimo kryptis, 3 – turtingi, 4 – vidutinio turtingumo, 5 – neturtingi, 6 – kapai su gintaru, 7 – pažymėtos monetos ir jų skaičius. S. Bagužaitės-Talačkienės brėž.

laikotarpiu (žr. Tempelmann-Mączynska 1985, p.38, 55, 65; Bliujienė 2005, p.115). Vyro k. 22 būtų galima datuoti taip pat B2/C1, C1a periodais. Toks datavimas galėtų iš dalies paaiškinti, kodėl tarp kitų įkapių nebuvo gintaro, nes aptariamo laikotarpio kapuose gintaro dirbinių randama vis dar retokai.

Iš viso kapuose (vyrų, moterų, nenustatytos lyties) aptikti maždaug 366 radiniai, iš kurių 206 – gintaro dirbiniai. Visos įkapės tiek vyrų, tiek moterų kapuose išdėstytos tam tikra tvarka – įkapių dalis (kartais net didžioji) dedama galvūgalyje. Tolesnė įkapių tipų analizė atskleidžia ryškias bendruomenės sąsajas su aplinkinėmis tos pačios kultūros bendruomenėmis ir kitomis kultūromis. A. Vaskas mini medinius ar beržo tošies indus, kuriuose būdavo sudedamos papildomos įkapės (Vaskas 1997, p.50). Tokių indų dažnai randama ir kituose Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros kapinynų kapuose. Išskirtiniai, retai aptiriamos kultūros kapinyuose pasitaikantys darbo įrankių grupės radiniai būtų: 1942 m. k. 23 rastas kaltas, k. 19 – kaltas ir replės bei k. 25 – skobtas. Skirtingai nei daugelyje kitų Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros kapinynų, Mazkatuži moterų kapuose nerasta gintarinių verpstukų. Tai patvirtina, kad šios įkapės būdingos Romėniškojo laikotarpio sandūros su Tautų kraustymosi laikotarpiu ir vėlesniais amžiais datuojamiems kapams. Tipinė Vakarų Lietuvos kultūros įkapė – miniatiūriniai moliniai puodeliai (Vaskas 1997, p.50). Tai – laidojimo indai, priskirtini ritualinių daiktų grupei. Įdomu tai, kad tiek vyrų, tiek moterų kapuose jų būta beveik po lygiai ir tik pusėje kiekvienos lyties tirtų kapų. Vyrų kapuose rasta ginklų: kiekviename kape įdėtas ietigalis, jų kai kur būdavo po du ar keturis, daug kirvių, peilių, dalgių. Viename kape rasta rečiau pasitaikanti įkapė – geriamojo rago fragmentai. Dviejuose kapinyno kapuose (k. 11 (1942 m.), 3 (1960 m.) rasti skydų umbai. K. 11 (1942 m.) buvo atidengta tamsiai pilka 2–3 cm storio organinė dėmė, kuri liko nuo suirusio medinio skydo

korpuso. Dėmės ilgis – apie 145 cm, plotis viršuje ir apačioje – 22 cm ir 65 cm. Romėniškojo laikotarpio skydų formų tyrinėtojai atkreipia dėmesį į neįprastą ir gana netaisyklingą formą. Manoma, kad skydas buvo stačiakampio užapvalintais galais formos ir priskiriamas *Gonschor* ar *Dollkeim* tipams (Урташ 1961, c.217; Michelbertas, Vitkūnas 2003, p.28; Kiulkys 2010, p.80). Trijuose kapuose buvo ir žirgo ekipuotės dalių. Viename vyro k. 23 (1942 m.) buvusių *Kehlbergen* formos kamanų detalių analogų rasta Sembos pusiasalyje (La Baume 1944, Abb. 5–7a, 8–9; Nowakowski 1996, Abb. 81, 91, 96; Bliujienė, Butkus 2007, p.108). Prekybinius ryšius atspindi ir į kapus dėtos romėniškosios monetos, kurių rasta keturiuose moterų, septyniuose vyrų ir dviejuose nenustatytos lyties mirusiųjų kapuose. Į penkis vyrų kapus buvo įdėta po 2–3 monetas. Identifikuotos monetos apima Nervos-Antoninų ir Severų dinastijų laikus bei ypač patikslina kapinyno chronologiją. Prie importinių prekių priskiriami ir stiklo karoliai, įkomponuoti kaklo apvarose kartu su žalvario įvijomis, gintaro karoliais bei gintaro ir žalvario kabučiais. Kapinyne nerasta dirbinių iš brangiųjų metalų, nors dviejų prabangių apvarų sudėtyje būta ir paausuotų atvežtinių stiklo karolių. Vyro k. 24 (1942 m.) rasta kaklo apvara, kurią sudarė vien tik 40 auksuotų stiklo karolių (TM387a tipas). Moters k. 13 (1942 m.) rasta 16-os raudono ir žalio su spalvotomis juostomis bei taškučiais stiklo masės karolių (TM223b, TM286, TM287c tipai) apvara, papildyta 9-iais *Berlock* formos (ataskaitoje įvardyta kaip „vazos formos“) žalvario kabučiais, ir apvara iš 18-os auksuoto stiklo segmentuotų karolių (TM387a tipas) (Šturms 1942, p.20; Latvijas 1974, tab. 75:5; Tempelmann-Mączynska 1985, Taf. 2, 7, 14). Tuo metu gaminant auksuotus karolius, ant stiklo pagrindo būdavo dedama auksu plokštelė, padengiama skaidraus stiklo mase (Tempelmann-Mączynska 1985, p.13). H. Moora (1938, p.363) pastebi, kad panašūs auksuoti karoliai rasti Dollkeim-Kovrovo kultūros Fischhausen kapinyne (k. 30) ir su kapo kompleksu datuoti B

2 pav. Gintaro kabučių pavyzdžiai: 1 – plokščios apskritos formos gintaro kabutis, 2 – Mazkatuži kapinyno moters k. 15 (1924 m.) rastas kabutis, 3 – galimai buvusi kabučio forma iš k. 15 (1924 m.) pasitelkus plokščios apskritos formos (1) kabučio pavyzdį (pagal Bliujienė 2007, pav. 178, su autorės papildymais).

periodu. M. Michelbertas (1972, p.36), klasifikuodamas atvežtinius karolius, auksuotus karolius išskyrė į atskirą grupę (karoliai su metalu) ir juos priskyrė I–IV a. M. Tempelmann-Mączynska (1985, p.65) šiuos karolius datuoja tiksliau – B1–B2/C1 laikotarpiu. Šių radinių didžiausia koncentracija pastebima Wielbarko kultūros Vyslos žemupio regione bei Vakarų baltų kultūros teritorijoje. Taip pat jų daug randama teritorijoje palei Baltijos jūros pakrantę. Devyni žalvariniai kabučiai A. von Müller (1958, p.105, 113, Karte 3) buvo priskirti IV *Berlock* kabučių tipui. A. Bliujienė juos priskiria IV tipo I potipiui. Kabučiai, kiek pakitusios formos, aptinkami Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais srityje (Mazkatuži, Bandužiuose, Kurmaičiuose, Rūdaičiuose II, Lazdininkuose), Nemuno žemupio (Barzdūnai, Mikužiai, Dauglaukis) kapinyuose, Žemaitijos pilkapiuose, sūduvių ir jotvingių gyventose srityse B2–C1a, B periodu (Bliujienė 2005, p.123; Banytė-Rowell 2007, p.77).

Ne mažiau įspūdingos yra gintaro karolių ir kabučių apvaros. Turtingame moters k. 15 (1924 m.) rastos dvi kaklo apvaros, pavienis gintaro karolis bei neįprastos formos kabutis (2:2 pav.).

Anot A. Bliujienės, šis kabutis artimas TM422b tipui (Bliujienė 2007, p.302), nors, remiantis M. Tempelmann-Mączynskos tipologija, jis artimesnis TM422a tipui (Tempelmann-Mączynska 1985, Tafel 16). Literatūroje aptariamas kabutis įvardijamas kaip unikalios formos (Bliujienė 2007, p.303). Žvelgiant į kabutį atrodo, kad jis pagamintas iš gintaro plokštelės, kurios vienas šonas nuskilęs, todėl bandant išgauti kabučio su išmauga formą, artimą plokščios aštuoniukės formai, mažesnioji dalis, galvutė, daryta ant šono, bet greičiausiai gaminyje pažeistas vėliau, po pagaminimo (2:3 pav.). Pastarajai prielaidai antrina ir A. Spekke (1956, p.67) pastebėjimas apie galimai buvusią kito, centrinio, kabučio formą iš gintaro apvaros k. 15 (1924 m.), kuris taip pat gamintas kaip plokščios aštuoniukės formos kabutis, bet vėliau pažeistas ir likusi tik jo dalis. Taigi atmestinas naujų, netaisyklingų (tarsi neišbaigtų) gintaro kabučių formų buvimas nagrinėjamame kapinyne.

Didžiausią k. 15 kaklo apvarą sudarė žalvario plokštelė – kabutis su skylute viduryje, trys žalvario įvijos, 8 balto stiklo karoliai – žiedeliai (TM46–55), 58 statinaitės ir dvigubo nupjauto kūgio formos gintaro karoliai bei 10 įvairios

formos kabučių, kurių forma labai įvairi. Vienas didesnis – centrinis, šiuo metu atrodantis kaip netaisyklingos trapecijos formos, plokščias, kuris buvo pažeistas ir priskiriamas TM422a tipui. Kiti trys plokšti, išėsti stačiakampio formos kabučiai galėtų būti artimi M. Tempelmann-Mączyńskiej XL grupės geometrinių formų kabučių TM414, TM416a tipams. TM416a tipo kabučiai taip pat aptikti k. 7, 10 (1960 m.). Jų paplitimo teritorija apėmė Pomeranijos ir Mozūrijos, Wielbarko kultūros ir Sembos, Sūduvių kultūrų radimvietes B2/C1 periodu (Tempelmann-Mączyńska 1985, p.72). Taip pat akį traukia du išskirtiniai, retai pasitaikančios stačiakampio formos su įgaubtu pagrindu ir išėstais suapvalintais galais k. 15 (1924 m.) kabučiai. Jiems analogiškas savo forma kaip atsiktinis radinys 1992 m. aptiktas kabutis Lazdininkų kapinyne (Butkus 1993, pav. 18:11) bei Dauglaukio kapinyne, pagal A. Bliujienę – k. 63, pagal E. Jovaišą – kaip atsiktinis radinys (Jovaiša 1998; Bliujienė 2007, p.304). Mazkatuži ir Dauglaukio (Jovaiša 2001a, Fig. 6; 2001b, p.154–155; 2003b, p.290, pav. 34.6) kapinynų kabučiai yra plokšti, stačiakampe ar kiek suapvalinta pagrindine dalimi ir nevienodai įgaubtais bei išėstais galais. Lazdininkų kabutis išsiskyrė dešimčia duobučių puoštu pagrindu. Lietuviškojoje literatūroje šie dirbiniai vadinami inkaro formos ar antropomorfiniais kabučiais (Sidrys 1994b, p.70; Bliujienė 2007, p.303–304). Jų forma – originali, atsiradusi rytiniame Baltijos jūros regione ir priskiriama III a.

K. 15 (1924 m.) dar vieną kaklo apvarą sudarė 11 lęšio, statinaitės bei dvigubo nupjauto kūgio formos gintaro karolių (TM391–395, artimi TM431–434 tipai) bei juodo stiklo masės storesni ir plonesni žiedo formos (TM46–55) maži karoliai (Moora 1938, p.360).

Išskirtinių kapinyno kabučių grupę papildo ir k. 10 (1942 m.) rastas piramidės formos karolikabutis. Šis radinys lietuviškojoje literatūroje iki šiol klaidingai vadinamas plokščio trikampio formos (Bliujienė 2007, p.305; 2011, p.134). Jis kape aptiktas kaip pavienis radinys kartu su rankomis

pagamintais dviem šlifuotais, artimais statinaitės formai (TM392, TM393 tipai) gintaro karoliais. Kabutis gali būti priskiriamas M. Tempelmann-Mączyńskiej XL grupės geometrinių ir netaisyklingų formų kabučių TM418a tipui. Tokios formos kabučiai yra gana reti. Pavienių jų egzempliorių randama Pomeranijos, Mozūrijos, Wielbarko kultūros ir Sembos, Sūduvių kultūrų radimvietėse B2/C1–C2 periodu (Tempelmann-Mączyńska 1985, p.72–73).

Gintaro dirbiniai Mazkatuži kapinyne rasti kaklo apvarose kartu su karoliais, pagamintais iš įvairių medžiagų, arba sudarė vienalytes gintaro karolių, kabučių kaklo apvaras. Gintaro karolių, kartais derintų su gintaro kabučiais ar stiklo karoliais, vėriniai dažniausiai būdavo prikabinami prie paprastų geležinių lazdelinių smeigtukų. 12-oje (iš 51) kapų mirusiojo krūtinės srityje rasta po vieną ar du pavienius gintaro karolius, kurie greičiausiai priklausė mirusiajam kaip jo kostiumo dalis.

Mazkatuži kapinyne didžiausią gintaro dirbinių dalį sudarė šlifuoti karoliai. Populiariausia forma – dvigubo nupjauto kūgio (TM395a, TM395b, TM396 tipai). Nemažai rasta suspausto rutulio formos karolių (TM388 tipas). Svarbu pastebėti, kad, atidžiau peržiūrėjus surinktą kapinyno medžiagą, kai kurių tyrėjų išsakyta nuomonė, jog Mazkatuži kapinyne gintaro dėta į kiekvieną arba beveik kiekvieną kapą (Stepiš 1960; Bliujienė 2007 p.309), pasirodė klaidinga. Gintaro dirbinių rasta tik 24-iuose iš 51-o kapo. Klaidingas išvadas greičiausiai lėmė duomenys kelių kapinyno kapų, kuriuose rasta išties nemažai gintaro: k. 15 (1924 m.) – 81 gintaro dirbinys, k. 9 (1960 m.) – 19, k. 20 (1942 m.) – 18, k. 7 (1960 m.) – 11, k. 9 (1942 m.) – 10, k. 4 (1960 m.) – 9.

Įdomios informacijos suteikia gintaro dirbinių koreliacija su likusiomis įkapėmis moterų ir vyrų kapų grupėse. Moterų kapuose gintaro dirbiniai koreliavo su visais dirbinių tipais. Didžiausia koreliacija pastebėta tarp gintaro dirbinių ir moteriškų galvos papuošalų (dažnai istoriografijoje laikoma prestižine įkape), adatų ir peilių. Moterų kapų

grupėje tik trijuose kapuose rasta galvos papuošalų ir visuose juose buvo gintaro įkapių. Stiprūs ryšiai nustatyti tarp gintaro dirbinių ir smeigtukų, žiedų, ylių ir verpstukų. Silpniausi ryšiai pastebėti tarp gintaro įkapių ir antkaklių, segių, apyrankių, miniatiūrinių puodelių bei monetų. Vyrų kapų grupėje gintaro dirbiniai labiausiai koreliuoja su retomis, vienetinėmis įkapėmis (pincetas, kaltas, replės, skobtas), apyrankėmis, skiltuvais, žirgo ekipuote, kiek mažiau – su smeigtukais, žiedais, sagtimis ir miniatiūriniais puodeliais. Į vyrų kapus su gintaro dirbiniais taip pat dėtos ir kitos įkapės: segės, galštuvai, ietigaliai, kirviai, peiliai, dalgiai. Gintaro dirbiniai į vyrų kapus nedėti kartu su antkaklėmis, ylomis, skydų umbais bei monetomis. Labiausiai nustebino vyrų kapuose sąryšio nebuvimas tarp gintaro dirbinių ir romėniškųjų monetų (7 vyrų kapai su monetomis) kaip galimo savotiško prekijaus, dalyvavusio gintaro prekyboje, įvaizdžio neatitikimas. E. Jovaiša (2014) nustatė, kad baltiškuosiuose kapinyuose monetų pikas kapuose stebimas II a. viduryje ir 2-ojoje pusėje, o vėliau monetų ima mažėti. Taigi natūralu, kad monetos ir gintaro dirbiniai turi atvirkštinę koreliaciją, nes monetų kapuose piko metu gintaro dirbiniai tik ima atsirasti ir vėliau jų daugėja.

Pagal archeologinę medžiagą kapinyno kapai suskirstyti į 22 vyrų ir 19 moterų, o 10-yje kapų palaidotų asmenų lytis nenustatyta. Remiantis kapų duobių dydžio kriterijumi išskirtos vos dvi vaikų kapavietės. Vienas vaiko kapas su 7-iomis įkapėmis priskirtas moteriškos lyties asmeniui (k. 9 (1924 m.)), o kitame palaidoto vaiko lyties pagal rastų 6-ių įkapių paskirtį nustatyti nepavyko (k. 2 (1960 m.)). Tik nenustatytos lyties vaiko kape buvo rasti du – greičiausiai suspausto rutulio formos – gintaro karoliai (TM388 tipas). Įvertinus šio kapinyno dviejų palaidotų vaikų įkapes matyti, kad kapo turinys niekuo nesisiskiria, palyginti su suaugusiųjų kapais, t.y. rasti daiktai ir dirbinių tipai nerodo jokio išskirtinio vaikiškumo, todėl skaičiuojant įkapių išraišką balais į bendrą lentelę buvo įtrauktas ir mote-

riškos lyties vaiko kapo inventorius. 10-yje kapų palaidotų individų lyties indentifikuoti nepavyko. Tai su mažai įkapių (daugiausia 1 įkapė; tik 3 kapai, tarp kurių vaiko kapas, su 5–6-iomis įkapėmis), dažnai suardyti kapai. Dviejuose šios grupės kapuose rasti trys pavieniai gintaro karoliai. Kadangi šių kapų grupės neįmanoma metodologiškai integruoti į kurią nors vieną anksčiau aptartą kapinyno kapų grupę, išsamesnė analizė (įkapių vertės skaičiavimas, socialinio statuso nustatymas ir pan.) socialinių santykių kontekste neatlikta.

Remiantis dirbinių retumo kapinyne skaičiavimo balais metodika darbe atlikti vyrų kapuose rastų įkapių skaičiavimai (1 lent.). Šių kapų inventoriaus suminis vertės balas svyruoja nuo 0,8 iki 917,6. Pagal pasirinktos metodikos specifiką galima pastebėti, kad kuo išsamiau ištirtas kapinynas, tuo didesnė kape rastų retesnių ar vienetinių įkapių vertės išraiška balais. Tik vienas kapinyno kapas gavo per šimtą balų (kapas 24 (1942 m.) – 917,6 balo), o likę įvertinimai pasiskirstė nuo 0 iki 100 balų intervale. Patys turtingiausi ir didžiausią įvertinimą balais (intervalas 79,7–917,6 balo) gavo trys vyrų kapai (k. 24, 23, 19 (1942 m.)). Mažesnę balų sumą (intervalas 49,5–64,8 balo) surinko penki kapai, kurie užima tarpinę, vidutinio turtingumo, poziciją vyrų kapų grupėje (k. 7, 9, 18, 25 (1942 m.), 7 (1960 m.)). Likę keturiolika neturtingų vyrų kapų gavo mažiausią įvertinimą balais (intervalas 0,8–33,3 balo).

Aukščiausiais balais įvertintos įkapės vyrų kapų grupėje: 22 balai – pincetas, geriamasis ragas (apkaustas), replės, skobtas, auksuoti stiklo karoliai; 11 balų – kaltas, žąslai, skydo umbas, skiltuvas, gintarinis kabutis.

Vadovaujantis pasirinkta metodika, vyrų kapų grupėje aukščiausiu balu buvo įvertintos vienetinės ir rečiau kapuose pasitaikančios įkapės. Į pavienius, išskirtinius vyrų kapus dėtos ne tik iš pažiūros didelę vertę turėjusios įkapės, pvz., pauksuoti stiklo karoliai. Aukšta vertė balais priskiriama ir kario kapą simbolizuojančioms įkapėms: geriamojo rago apkaustui, išlikusiai metalinei

1 lentelė. Vyrų kapų pasiskirstymas pagal turtingumą (pagal tris vertinimo kriterijus) (tamsiai pilka spalva – turtingiausiai, šviesiai pilka – vidutinio turtingumo, balta – neturtingi)

Kapai	Dirbinių retumo balai	Įkapių skaičius	Tipų įvairovė	% (visų įkapių kapinyne dalis)
24/42	917,6	16	12	4
23/42*	86,1	23	14	6
19/42	79,7	14	12	4
7/42	64,8	14	11	4
18/42	62,9	12	13	3
9/42	51,5	13	9	4
25/42	49,5	12	11	3
3/60	33,3	14	11	4
2/42	28,8	11	10	3
11/42	28,5	14	8	4
19/24	22	13	9	4
8/60	19,5	12	11	3
8/42	17,5	10	7	3
12/24	13,9	10	9	3
1/42	11,8	8	8	2
7/60	49,5	3	5	0,8
22/42	16,3	7	5	2
3/42	7,4	6	6	2
21/42	6,5	7	4	2
11/24	6,1	5	5	1
4/42	4,7	4	4	1
2/24	0,8	1	1	0,2

* vyro ir žirgo kapas

skydo daliai – umbui bei žirgo ekipuotės sudėtinei daliai – žąslams. Viename iš vadinamųjų turtingiausių vyrų grupės k. 23 (1942 m.), kurio turinys buvo gausiausias (23 įkapės), rastos žirgo liekanos ir ypač daug jo ekipuotės detalių. Šios įkapės koreliuoja su bendrai baltų kultūrose išskirtomis prestižinėmis įkapėmis. Taip pat aukštu balu vertinami darbo įrankiai, tokie kaip replės, skobtas, kaltas, ir retesnės įkapės, tokios kaip pincetas ar skiltuvai. Šios įkapės, patekusios į išskirtinai turtingų ir pasiturinčių bendruomenės narių kapus, priskiria-

mos ūkio reikmenų grupei ir atspindi tam tikrus vietos bendruomenės papročius. Mazkatuži kapinyne galastuvai randami visų pagal turtingumą padėtų skirstomų grupių vyrų kapuose, tačiau turtingųjų ir vidutinio turtingumo kapuose galastuvų randama po du. Taip pat jų randama vyrų kapuose, išskirtinai su daug inventoriaus. Toks skiltuvų ir galastuvų priskyrimas aukščiausio sluoksnio asmenims pastebėtas ir Dauglaukio bendruomenėje (Jovaiša 1997, p.29, 31, 37, 44).

Mazkatuži kapinyne moterų kapų inventoriaus suminis vertės balas svyruoja nuo 9,8 iki 447,3 (2 lent.). Šioje grupėje aiškiai išsiskiria

2 lentelė. Moterų kapų pasiskirstymas pagal turtingumą (pagal tris vertinimo kriterijus) (tamsiai pilka spalva – turtingiausiai, šviesiai pilka – vidutinio turtingumo, balta – neturtingi)

Kapai	Dirbinių retumo balai	Įkapių skaičius	Tipų įvairovė	% (visų įkapių kapinyne dalis)
15/24	331,2	14	14	4
20/42	77,9	10	10	3
13/42	447,3	6	6	2
9/60	94,9	6	5	2
12/42	32,3	8	7	2
15/42	28,2	6	5	2
5/42	25,3	7	6	2
10/60	23,1	6	5	2
5/60	18,8	7	6	2
6/42	22,4	5	4	1
9/24*	12,2	7	3	2
4/60	19,2	4	4	1
16/42	16,7	4	4	1
14/42	12,7	5	4	1
4/24	12	5	4	1
6/60	11,8	5	4	1
6/24	11,6	4	4	1
1/60	10,6	5	3	1
10/42	9,8	5	4	1

* moteriškos lyties vaiko kapas

kapai, kurių inventorius įvertintas daugiau kaip šimtu balų. Patys turtingiausi ir didžiausią įvertinimą balais (intervalas 77,9–447,3) pelnė keturi moterų grupės kapai (k. 15 (1924 m.), 13, 20 (1942 m.), 9 (1960 m.); mažesnę balų sumą (intervalas 22,4–32,3) surinko penki moterų kapai, kurie užima tarpinę, vidutinio turtingumo, poziciją grupėje (k. 5, 6, 12, 15, (1942 m.), 10 (1960 m.); likę dešimt neturtingų moterų kapų pelnė mažiausią įvertinimą balais (intervalas 9,8–19,2).

Aukščiausiais balais įvertintos įkapės moterų kapų grupėje: 19 balų – auksuoti stiklo karoliai; 9,5 – adata; 6,3 – galvos papuošalai, žalvariniai kabučiai, ylos, peiliai.

Ypač aukštais balais buvo įvertinti moterų kapai su išskirtinėmis kaklo apvaromis (gintaro karoliais, kabučiais, auksuotais stiklo karoliais ir pan.) bei retomis moterų kapų įkapėmis. Tokį aukštą moterų socialinės padėties ženklą šio darbo autorė pastebėjo ir kituose Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kapinyuose (Bagužaitė-Talačkienė 2010, p.14). Turtingiausiuose ir vidutinio turtingumo moterų kapuose rasta daugiausia krūtinės bei rankų papuošalų. Šioje bendruomenėje galvos papuošalai, kaip ir Žvilių kapinyne, daugiausia būdingi vidutinio turtingumo moterims. K. 12 rastą galvos papuošalą (1942 m.) sudarė 10 žalvarinių įvijų, dvi žalvarinės plokštelės bei audinio likučiai. Įdomu, kad kapinyne rasti 6 verpstukai pateko vien į vidutinio turtingumo moterų kapus (kaip ir Žvilių bei kaimyninės baltų kultūros Dauglaukio kapinyne) (Bagužaitė-Talačkienė 2010, p.13–14).

Mazkatuži kapinyne kapai su daug įkapių ne visiškai sutapo su tais, kuriems skirtas aukščiausias įkapių vertės balas (1, 2 lent.). Kai kurie kapai su daug įkapių pagal suminį įvertinimo balą buvo priskirti vidutinio turtingumo asmenų kapų grupei. Tai lėmė pasirinkta tiriamo darbo metodika, kuria remiantis atliktas kapų inventorių vertinimas balais. Nors viename kape priskaičiuojama kiekybiškai mažiau įkapių nei kitame, tačiau aukš-

tesnį įvertinimą balais gavusių įkapių balų suma leidžia jį priskirti aukšto statuso asmenų kapų grupei. Pvz., moterų kapų grupėje turtingame k. 13 (1942 m.) buvo suskaičiuotos 6 įkapės (kapo vertė – 447,3 balo), o vidutinio turtingumo moters k. 12 (1942 m.) – 8 įkapės (kapo vertė – 32,3 balo). Tačiau tyrinėjant turtingo asmens kapo inventorių matyti, kad aukštą kapo vertės balą lėmė reti dirbiniai, pvz., auksuotų stiklo karolių apvara. Kiti kapų analizės atvejai rodo kita: pvz., vyro k. 23 (1942 m.) atitiko visus aukščiausius įvertinimus pagal įkapių skaičių, retas išskirtines įkapes ir aukštu įvertinimu balais. Šis kapas pagal kiekvieną vertinimo punktą atskirai pateko į aukščiausiai vertinamų kapų grupę.

Gauti skaičiavimo balais metodikos rezultatai paskatino panaudoti dar du kapų vertinimo kriterijus – bendrą vieno kapo įkapių ir vieno kapo atskirų dirbinių tipų skaičių. Remiantis šiais papildomais vertinimo kriterijais, kapai atskirose vyrų ir moterų grupėse suskirstyti pagal tai, kiek kriterijų atitiko konkretus kapas (1, 2 lent.). Kadangi moterų ir vyrų kapuose sutinkami skirtingi dirbinių tipai ir skirtinga jų gausa, grupės buvo vertinamos atskirai. Vyrų grupėje vertinant turtingus įkapių skaičiumi kapus pasirinktas 8-ių įkapių kriterijus, o turtingus dirbinių tipų – 7 atskiri tipai (1 lent.). Moterų grupėje vertinant kapus, turtingus įkapių, pasirinktas 6-ių įkapių kriterijus, o turtingus dirbinių tipų skaičiumi – 5 tipai (2 lent.). Lentelėse pateikiama procentinė konkretaus kapo įkapių skaičiaus išraiška vaizdžiai parodo, kokia dalis materialinių vertybių buvo priskiriama patiems turtingiausiems kapams juos lyginant bendrame kapinyne kontekste.

Prie aptartų trijų kapų vertinimo kriterijų būtų galima pridėti ir dar vieną, skirtą dirbinių kokybei vertinti. Pagal anksčiau aptartus principus buvo įvertinti dirbiniai iš dviejų turtingų kapų (moters k. 20 (1942 m.) ir vyro k. 24 (1942 m.) ir gauta sąlyginė kapų vertė balais, kurią lyginant viso kapinyne kontekste būtų galima išskirti įvairaus turtingumo kapų grupes (3,

4 lent.)⁴. Be abejo, šis metodas taip pat yra sąlyginis, nes paremtas sutartiniu medžiagų vertinimu, kurį pasirenka pats tyrėjas, tačiau vis dėlto balų skirtumai išryškėja. Taip pat reikia gerai nustatyti dirbinių tipus, bet dažnai dėl objektyvių priežasčių (išlikusios mažai informatyvios dirbinių dalys išplėštuose, apardytuose kapuose ir pan.) tyrėjas to padaryti negali.

Apibendrinant duomenis, gautus naudojantis darbe pristatomu kompleksiniu metodu, nustatyta, kad ištirtoje Vėlyvojo romėniškojo laikotarpio Mazkatuži kapinyno dalyje (19 moterų ir 22 vyrų kapai) palaidoti 7 ypač turtingi asmenys, kurie atitiko aukščiausius įkapių skaičiaus, tipų įvairovės ir dirbinių retumo kriterijus. Abiejose, vyrų ir moterų, grupėse, koreliuojant trims vertinimo būdams, gautas gana didelis vidurinis socialinis sluoksnis, kuriam priskiriami palaidojimai atitiko du ar vieną aukščiausių kriterijų (1, 2 lent.). Kaip ir turtingų kapų vertinimo atveju, aiškiausiai išsiskyrė neturtingų kapų sluoksnis su žemiausiais įvertinimais. Neturtingų vyrų kapuose dėta kai kurių ginklų (tenka pažymėti, kad beveik nepasitaikė visų komplektų), nedaug papuošalų, rasta po vieną romėnišką monetą. Iš darbo įrankių kai kuriuose kapuose rasta galastuvų. Vidutinio turtingumo vyrų kapai išsiskiria didesniu papuošalų skaičiumi (dėta po kelis žiedus), taip pat rasti tipiniai ginklų komplektai, dviejuose kapuose įdėti skydų umbai. Į šiuos vyrų kapus buvo dėta net po kelias monetas, kai kuriuose rasta ir prestižinių įkapių: žirgo ir raitelio ekipuotė, pincetas, kitų retų įkapių. Turtingi Mazkatuži bendruomenės vyrai išsiskyrė didesniu skaičiumi papuošalų, ypač segėmis, kurių dėta kartais po kelias į kapą. Ginklų komplektai ne tik visi, bet kapuose aptikta ir po keletą ietigalių, peilių. Rasta ir sagčių, bet nėra romėniškųjų monetų. Iš importo dirbinių tik viename turtingame kape rasta net 40-ies auksuotų stiklo karolių vėrinys. Šie vyrai, kaip ir kai kurie

vidutinio turtingumo, buvo pagerbiami prestižinėmis įkapėmis (geriamojo rago apkaustais, žirgo ekipuotės dalimis, retomis, vienietinėmis įkapėmis). Prie tokio pobūdžio įkapių, gavusių aukščiausius balus pagal vertinimo skalę, priskiriami ir gintaro kabučiai.

Neturtingos moterys Mazkatuži bendruomenėje skyrėsi nuo vidutinio turtingumo ir turtingųjų tuo, kad į jų kapus papuošalų, kaip ir darbo įrankių, dėta mažiau. Darbo įrankių, tarp kurių buvo ir rečiau pasitaikančių kapinyno kapuose, daugiausia dėta į vidutinio turtingumo kapus. Nedidelis skaičius monetų moterų kapuose pasiskirstė beveik tolygiai (po vieną dviejuose neturtinguose ir po vieną vidutinio turtingumo bei turtingame kape). Turtingos, kaip ir vidutinio turtingumo, moterys, matyt, papuošalų nešiojo vienodai daug, tik turtingosios išsiskyrė apvarų turtingumu.

Gautas bendruomenės vaizdas rodo, kad gintaro dirbinių vyrų grupėje dėta dažniau ir daugiau vidutinio turtingumo kapuose. Neturtingų vyrų kapuose gintaro dirbinių nebuvo, o trijų turtingų kapų grupėje viename vyro k. 19 (1942 m.) kartu su išskirtinėmis darbo įrankių įkapėmis ir žirgo ekipuotės dalimis buvo trys gintaro karoliai, kurie greičiausiai buvo pritvirtinti prie smeigtuko. Nors vertinimo lentelėje pagal dirbinių retumą kapinyne gintaro karolio (2,8 balo) vertės (skirtingai nei gintaro kabučio – 11 balų) išraiška balais nėra didelė, bet šie karoliai sietini su pasiturinčiais bei iš dalies turtingais Romėniškojo laikotarpio Mazkatuži bendruomenės vyrais.

Moterų grupėje gintaro dirbinių sutinkama visose turtingumo grupėse ir kur kas daugiau nei vyrų kapuose. 8-iuose vyriškos lyties mirusiųjų kapuose rasti 43 gintaro dirbiniai, o moterų grupės 14-oje kapų – 158. Skaičiumi kiekvienoje moterų socialinėje grupėje kapų su gintaru dalis yra panaši, bet dirbinių skaičiumi ryškiai išsiskiria turtingų moterų palaidojimai. Moterų kapuose rastiems

⁴ Išskiriant medžiagų vertinimo kriterijus ir dirbiniams gaminti naudotas technologijas bendradarbiauta su prof. dr. E. Jovaiša ir senųjų technologijų tyrinėtoju juvelyrų archeologu E. Babensku.

karoliams, remiantis pasirinkta metodika, suteikta mažesnė vertė balais nei vyrų (gintaro karolis – 1,5 balo, gintaro kabutis – 3,2 balo), nes gintaro karoliai moterų kapuose yra labiau paplitę. Trijų sezonų kapinyne kasinėjimų metu atidengti tik du vaikų kapai su gana daug įkapių, bet tik viename nenustatytos lyties vaiko kape rasti du gintaro karoliai, kurie palaidotą vaiką greičiausiai sieja su jo tėvų ar šeimos (plačiąja prasme) tradicijomis.

IŠVADOS

Daugiasluksnė kapinyne analizė, naudojantis keliais metodais, suteikia galimybę tyrėjui gauti socialiai stratifikuotos bendruomenės vaizdą. Mazkatuži kapinyne išskirtos trys sąlyginės moterų ir vyrų grupės pagal turčinę padėtį: turtingieji, vidutinio turtingumo ir neturtingieji. Neatmestina galimybė, kad pagrindinėse socialinėse/turčinėse grupėse asmenys galėjo turėti skirtingus rangus. Tai rodo skirtingas kapų inventoriaus turčinis vertinimas. Bendruomenės nariai buvo laidojami sutelkčiau, dažnai nežymiomis grupelėmis, kur pasitaikė įvairaus turtingumo asmenų. Įrengimu turtingų asmenų laidojimo vietos kuo nors ypatingu neišsiskirdavo, nors iš dviejų kapinyne užfiksuotų kapų su išskirtiniu kapo įrengimu vienas priskirtinas turtingiausiųjų (k. 13 (1942 m.)), o kitas – neturtingųjų grupei (k. 22 (1942 m.)).

Gintaro įkapės atspindėjo tiek ekonominius/turčinus, tiek ir mitologijos, tikėjimų (ne išimtis ir tikėjimo ligos prevencija ar gydymu) aspektus bendruomenėje. Mazkatuži kapinyne gintaro dirbiniai, nors ir randami visose sąlyginėse socialinėse grupėse (vyrų – turtingieji ir vidutinio turtingumo, moterų – turtingosios, vidutinio turtingumo, neturtingos), vis dėlto jų dažnumas, skaičius bei koreliacija su prestižą žyminčiomis įkapėmis leidžia juos labiau sieti su aukštesnio statuso asmenimis. Mirusieji su gintaro dirbiniais laidoti

sutelktai, dažnai grupelėmis, tarp kurių ryškiai įsiterpia kiti palaidojimai be gintaro įkapių.

Mazkatuži kapinyne palaidotos bendruomenės tyrimas parodė, kad gintaras vertintas, nors jo žaliava ir buvo gana lengvai gaunama. Bendruomenės kultūrinių ryšių analizė parodė, kad ji nebuvo uždara ir palaikė prekybinius ryšius su kitomis kultūromis. To įrodymas yra kapuose randami plačiai *Barbaricum* paplitę dirbinių tipai bei atvežtiniai stiklo karoliai ir romėniškosios monetos. Gintaro dirbinių tyrimas kapinyne parodė jų ir romėniškųjų monetų atvirkštinę koreliaciją.

Gautus socialiniais skirtumais paremtus duomenis būtų pravartu palyginti atlikus kitų Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros kapinyne analizę, kuri leistų duomenis įvertinti platesniame kontekste, išskirti tam tikras bendrakultūrinės tendencijas.

Padėka

Už vertingas konsultacijas rengiant šį darbą norėčiau padėkoti akademikui prof. dr. E. Jovaišai ir senųjų technologijų tyrinėtojams E. Babenskui bei T. Vosyliui. Už leidimą susipažinti ir nagrinėti Mazkatuži kapinyne medžiagą dėkoju Latvijos nacionalinio istorijos muziejaus Archeologijos skyriaus vadovui dr. J. Cigliui.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Astrauskas, A., 1998. *Marvelės bendruomenė (II a. pabaiga – V a.)* (daktaro disertacija). Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius, F132–736.

Bagužaitė-Talačkienė, S., 2009. Prieistorinės Vakarų Lietuvos gintaro tradicijos perėmimas ir raiška šiuolaikinėje visuomenėje. In: Lapinskienė, A., sud. *Etninės kultūros tradicijų tęstinumas ir iššūkiai šiuolaikinėje visuomenėje = Continuity and challenges of ethnic culture traditions in the modern society: mokslinių straipsnių rinkinys skirtas Lietuvos vardo tūkstantmečio paminėjimui*. Klaipėdos universiteto leidykla, 41–57.

Bagužaitė-Talačkienė, S., 2010. Gintaro dirbiniai vėlyvojo romėniškojo laikotarpio bendruomenių socialinių santykių kontekste (Kurmaičių ir Žvilių laidojimo paminklų duomenimis). *LAMMDI*, LXXIX, 3–16.

Banytė, R., 1995. Gintariniai kabučiai iš Baitų senkapių (Klaipėdos raj.). In: Genys, J., Žukas, J., sud. *Vakarų baltų istorija ir kultūra*, 2. Klaipėda: Rytas, 5–20.

Banytė, R., 2000. Jūra ir žmonės. Keletas pastebėjimų apie pajūrio baltų gyvenseną ir papročius senajame geležies amžiuje. *LAMMDI*, 44, 3–12.

Banytė-Rowell, R., 2001. Vakarų Lietuvos kapinynų laidosenos ypatumai vėlyvuojū romėniškuoju laikotarpiu. *AL*, 2, 29–47.

Banytė-Rowell, R., 2007. Romėnų įtakos ir baltų kultūrų klestėjimo laikotarpis. In: Zabiela, G., sud. *Lietuvos istorija*, II. *Geležies amžius*. Vilnius: Baltos lankos, 25–172.

Banytė-Rowell, R., Bitner-Wróblewska, A., Reich, C., 2012. Did they Exist? The Question of Elites in Western Lithuania in the Roman and Early Migration Periods and their Interregional Contacts. *AB*, 18, 192–220.

Bitner-Wróblewska, A., 2003. Family groups at Netta cemetery. From studies on horizontal stratigraphy. *AL*, 4, 33–48.

Bitner-Wróblewska, A., 2007. *Netta. A Balt Cemetery in Northeastern Poland*. Pánstwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie.

Bliujienė, A., 2001a. Amber in Lithuanian Archaeological Literature. *AAAV*, 22, 285–315.

Bliujienė, A., 2001b. Lithuanian Amber Artifacts in the Middle of the First Millennium and Their Provenance Within the Limits of Eastern Baltic Region. *AAAV*, 22, 171–186.

Bliujienė, A., 2003. Lithuanian Amber Artifacts from the Roman Iron Age to Early Medieval Times. In: Beck, C.W., Loze, I.B., Todd, J.M., eds. *Amber in Archaeology: proceedings of the Fourth International Conference on Amber in Archaeology, Talsi 2001*. Riga: Institute of the History of Latvia Publishers, 47–71.

Bliujienė, A., 2005. Iš baltų amatininkystės istorijos: baltiški *Berlock* kabučiai. *AL*, 6, 112–130.

Bliujienė, A., 2007. *Lietuvos priešistorės gintaras*. Vilnius: Versus Aureus.

Bliujienė, A., 2011. *Northern Gold: Amber in Lithuania (c. 100 to c. 1200) (=East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 18)*. Leiden, Boston: Brill.

Bliujienė, A., Bračiulienė, R., 2007. Prašmatniosios *Barbaricum* paribio diduomenės moterys ir jų vyrai. *LA*, 30, 39–68.

Bliujienė, A., Butkus, D., 2007. Armed Men and their Riding Horses as a Reflection of the Warrior Hierarchy in Western Lithuania During the Roman Iron Age. *AB*, 8, 95–116.

Butkus, D., 1993. *Lazdininkų (Kalnalaukio) plokštinio kapinyno (Darbėnų apyl., Kretingos r.) 1992 metų archeologinių kasinėjimų ataskaita*. Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas, F. 1, b. 2066.

Gimbutas, M., 1963. *The Balts*. New York: Frederick A. Praeger.

Hedeager, L., 1978a. A quantitative analysis of Roman imports in Europe north of the Limes and the question of Roman-Germanic Exchange. In: Kristiansen, K., Paludan-Müller, C., eds. *New Directions in Scandinavian Archaeology*. Copenhagen: National Museum of Denmark, 191–216.

Hedeager, L., 1978b. Processes towards state formation in Early Iron Age Denmark. In: Kristiansen, K., Paludan-Müller, C., eds. *New Directions in Scandinavian Archaeology*. Copenhagen: National Museum of Denmark, 217–223.

Hedeager, L., 1980. Besiedlung, soziale Struktur und politische Organisation in der älteren und jüngeren römischen Kaiserzeit Ostdänemarks. *Praehistorische Zeitschrift*, 55 (1), 38–109.

Hedeager, L., 1992. *Iron-Age Societies. From Tribe to State in Northern Europe, 500 BC to AD 700*. Oxford, UK, Cambridge, USA: Blackwell.

Jovaiša, E., 1997. Senojo geležies amžiaus visuomenės struktūros atspindžiai baltų laidojimo paminkluose. *LAMMDI*, 35, 15–47.

Jovaiša, E., 1998. *Žvilgsnis į „aukso amžių“*. Baltai pirmaisiais amžiais po Kr. Vakarų Lietuvos I–IV a. Dauglaukio kapinyno materialinė kultūra (kompaktinė plokštelė). Vilnius: Elektroninės leidybos namai.

Jovaiša, E., 2001a. Baltai ir gintaras. *LAMMDI*, 48, 3–8.

Jovaiša, E., 2001b. The Balts and Amber. *AAAV*, 22, 149–156.

Jovaiša, E., 2003a. Baltai antikos laikais: Dauglaukio bendruomenės eskizas. In: Jovaiša, E., Butrimas, A., sud. *Lietuva iki Mindaugo*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla; Elektroninės leidybos namai, 163–183.

Jovaiša, E., 2003b. Baltai ir „Gintaro kelias“. In: Jovaiša, E., Butrimas, A., sud. *Lietuva iki Mindaugo*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla; Elektroninės leidybos namai, 287–292.

Jovaiša, E., 2014. *Aisčiai*, II. *Raida* (spaudoje).

Jørgensen, L., 1987. Family Burial Practices and Inheritance Systems. The Development of an Iron Age Society from 500 BC to AD 1000 on Bornholm, Denmark. *Acta Archaeologica*, 58, 17–53.

Jørgensen, L., 1990. *Bækkegård and Glasergård: Two Cemeteries from the Late Iron Age on Bornholm* (=Arkæologiske studier, VIII). København: Akademisk Forlag.

Kiulkys, D., 2010. Senojo ir vidurinio geležies amžiaus skydai Lietuvoje. *AL*, 11, 33–114.

Kolendo, J., 1990. Napływ bursztynu z Północy na tereny imperium rzymskiego w I–VI w.n.e. *Prace Muzeum Ziemi*, 41. *Prace z zakresu badań nad bursztynem bałtyckim*, 91–100.

Kulakov, V.I., 2005. *The Amber Land in the Time of Roman Empire* (=BAR International Series, 1356). Oxford: B.A.R.

Kurila, L., 2002. Socialinių santykių atspindžiai Rytų Lietuvos pilkapių degintinių kapų medžiagoje. *AL*, 3, 123–136.

Kurila, L., 2009. Socialinis statusas ir lytis: Geležies amžiaus Rytų Lietuvos socialinės organizacijos analizė. *LA*, 35, 153–192.

La Baume, W., 1944. Altpreussische Zeumzeug. *Altpreussen*, 1/2 (9), 2–19.

Latvijas, 1974. *Latvijas PSR Arheoloģija*. Rīga: Zinātne.

Lund Hansen, U., 1987. *Römischer Import im Norden: Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem freien Germanien während der Kaiserzeit unter besonderer Berücksichtigung Nord-europas* (=Nordiske fortidsminder, Serie B-in quarto 10). København: Det Kongelige nordiske Oldskriftselskab.

Lund Hansen, U., 2000. Chieftains and traders looking East – the Late Roman and Early Germanic Period contacts between the Eastern Baltic and the Southern Scandinavian area. *AB*, 4, 81–88.

Marková, K., Tripáková, A., Markechová, D., 2003. The Social Ranking of Graves with Amber during the Early Bronze Age in Southwest Slovakia. In: Beck, C.W., Loze, I.B., Todd, J.M., eds. *Amber in Archaeology: proceedings of the Fourth International Conference on Amber in Archaeology, Talsi 2001*. Rīga: Institute of the History of Latvia Publishers, 198–202.

Michelbertas, M., 1972. Prekybiniai ryšiai su Romos imperija. In: Michelbertas, M., sud. *Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a.* Vilnius: Mintis, 5–125.

Michelbertas, M., 1986. *Senasis geležies amžius Lietuvoje. I–IV amžius*. Vilnius: Mokslas.

Michelbertas, M., 2000. Zu den Handels- und Kulturbeziehungen der Bewohner Litauens mit Skandinavien in der römischen Kaiserzeit. *AB*, 4, 63–70.

Michelbertas, M., 2001. *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Litauen*. Vilniaus universiteto leidykla.

Michelbertas, M., Vitkūnas, M., 2003. Baltų karybos senajame geležies amžiuje (I–IV a.) bruožai. *Karo archyvas*, XVIII, 8–64.

Moora, H., 1929. *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.*, 1. Tartu: Dorpat.

Moora, H., 1938. *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.*, 2. Tartu: Dorpat.

von Müller, A., 1958. Die birnen- und kugelförmigen Anhänger der älteren römischen Kaiserzeit. *Offa*, 15 (1956), 93–114.

Nowakowski, W., 1996. *Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt*. Vorgeschichtliches Seminar der Philipps-Universität Marburg.

Ringstedt, N., 1992. *Household economy and archaeology: Some aspects on theory and applications* (=Stockholm Studies in Archaeology, 12). University of Stockholm.

Sidrys, R.V., 1994a. Gintaro įkapės senojo ir viduriniojo geležies amžiaus kapuose. In: Astrauskas, A., sud. *Vidurio Lietuvos archeologija: konferencijos medžiaga*. Vilnius: Žalioji Lietuva, 28–46.

Sidrys, R.V., 1994b. Vakarų baltų gintaro įkapės geležies amžiuje. In: Nikžentaitis, A., Žulkus, V., sud. *Klaipėdos miesto ir regiono archeologijos ir istorijos problemos* (=Acta Historica Universitatis Klaipedensis, II), 59–106.

Sidrys, R.V., 2001. Roman Imports Among the West Balts: Commerce or „Beads for the Natives“. *AAAV*, 22, 157–169.

Skvortsov, K.N., 2012. The Formation of a Sambian-Natangian Culture Patrimonial Elite in the Roman Period in the Context of the Amber Trade. *AB*, 18, 167–191.

Spekke, A., 1956. *Senie dzintara ceļi un Austrum-Baltijas ģeogrāfiskā atklāšana*. Stokholma: Zelta Ābele.

Stepiņš, P., 1960. *Izrakumi senkapu lauka Liepājas rajona Rucavas ciema p/s „Rucava“ zemē pie Mazkatužu mājām, 1960. g. no 11–13*. VII. LNVM ANA, Nr. AA342.

Šimėnas, V., 1994. Pajūrio, Nemuno žemupio ir Vidurio Lietuvos kapinynei I m. e. tūkstantmečio pirmojoje pusėje. In: Astrauskas, A., sud.

Vidurio Lietuvos archeologija: konferencijos medžiaga. Vilnius: Žalioji Lietuva, 10–20.

Šturms, E., 1942. *Pārskats par 1942 g. izrakumiem Rucavas Mazkatužu kapulaukā*. LNVM ANA, Nr. AA302.

Švelniūtė, R., 2005. Socialinio gyvenimo atspindžiai V–VI a. Plinkaigalio kapinyne. *LA*, 27, 9–22.

Tautavičius, A., 1984. Pratarmė. *Lietuvos archeologija*, 3, 3–6.

Tempelmann-Maczyńska, M., 1985. *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.

Usačiova, O., 1981. *Gintaras. Bibliografinė rodyklė*. Vilnius: LTSR valstybinė respublikinė biblioteka.

Vaitkunskienė, L., 1992a. Amber in the Art and Religion of the Ancient Balts. In: Hårdh, B., Wyszomirska-Werbart, B., eds. *Contacts across the Baltic Sea during the Late Iron Age (5th–12th Centuries): Baltic Sea Conference, Lund. October 25–27, 1991*. University of Lund, 49–57.

Vaitkunskienė, L., 1992b. Gintaras senovės baltų mene ir tikėjimuose. In: Gapsevičienė, A., Dankevičiūtė, R., red. *Ikikrikščioniškosios Lietuvos kultūra*. Vilnius: Academia, 36–49.

Varnas, A., 1978. Gintaro apdirbimas. In: Volkaitė-Kulikauskienė, R., red. *Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje*, I. Vilnius: Mokslas, 117–124.

Vasks, A., 1997. The Cultural and Ethnic Situation in Latvia during the Early and Middle Iron Age (1st–8th century AD). *Latvian Ethnic History. Humanities and Social Sciences. Latvia*, 3 (16), 49–74.

Vāle, E., 1924. *Liepājas Rucavas Mazkatuži*. LNVM ANA, Nr. AA52.

Virse, I., 2008. Rucavas Mazkatužu kapulauka izpētes vēsture. *Pētījumi kuršu senatnē* (=Latvijas Nacionālā Vēstures muzeja raksti, 14), 9–19.

Wahle, E., 1928. *Die Ausgrabungen in Rutzau*

und Bauske. *Pieminekļu valdes materiālu krājumi. Arhaioloģijas raksti*, I (2). Rīgā: Pieminekļu valdes izdevume.

Wells, P.S., 1985. Socio-Economic Aspects of the Amber Trade in Early Iron Age Slovenia. *Journal of Baltic Studies*, XVI (3), 268–275.

Уртан, В.А., 1961. Древние щиты на территории Латвийской ССР. *Советская археология*, 1, 216–224.

SANTRUMPOS

AAAV – Acta Academia Artium Vilnensis. Vilniaus dailės akademijos darbai

AB – Archaeologia Baltica

AL – Archaeologia Lituana

LA – Lietuvos archeologija

LAMMDI – Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai: Istorija

LNVM ANA – Latvijas nacionālā vēstures muzejs. Arheoloģijas nodaļas arhīvs

AMBER ARTEFACTS AND A COMPLEX METHOD OF INVESTIGATING A COMMUNITY'S SOCIAL EXPRESSION. MAZKATUŽI CEMETERY

Sigita Bagužaitė-Talačkienė

Summary

The testimony of the written sources and the investigation of the archaeological material shows the high value and demand of amber in the regions of Central Eastern Europe during the Early Roman Iron Age but in the region where amber production should have been simple, i.e. the territories of the Balts, it is found very rarely if at all in the burial sites. The later abundance of amber grave goods in the Baltic cemeteries of the West Lithuanian Stone Circle (Kerb) Grave culture during the mid-2nd – 3rd centuries (B2/C1, C1a periods), i.e. the transition from the Early to Late Roman Iron Age when amber artefacts began to be placed in burials, has prompted a closer examination of the topic of amber at burial sites. All the more because these changes are observable not only in West Lithuanian Stone Circle Grave culture cemeteries, but also in the other Baltic culture groups. In the context of this dramatic change, the question of

the information 'encoded' by the amber grave goods found at the West Lithuanian Stone Circle Grave culture burial sites, the meaning of these grave goods, and their importance in the general context of each burial remains little examined in historiography. Because amber artefacts are found only in some of the burials of each cemetery, the question arises as to the connections between the members of a specific community and their social context, which can be revealed by a thorough, comprehensive analysis of the burials.

This work seeks, with the help of the experience of earlier investigators, to create a complex investigation method, which would allow the social ties of a buried community to be evaluated as objectively and comprehensively as possible. A multi-layer cemetery analysis using several methods offers investigators an opportunity to obtain an image of a socially

stratified community. This yields new data in the investigation of amber artefacts in cemeteries. With the help of archaeological material from the Late Roman Iron Age community unearthed in Mazkatuži cemetery (Latvia), it seeks to illustrate the advantages of a unified method in analysing the community's social distribution and to reveal the multi-sided valuation of the amber artefacts in it.

After applying the methods presented in this work, three different male and female social groups conditional on property status were distinguished in Mazkatuži cemetery: very rich, moderately rich, and poor. The possibility should not be rejected that the individuals in these main social/property groups could have had different ranks. This is shown by the different property valuation of the individual's grave good inventory (Tables 1, 2).

Another criterion for evaluating artefact quality is also proposed alongside the above three burial valuation criteria. Evaluations of two rich burials (bur. 20 (1942), that of a female and bur. 24 (1942), that of a male) and the obtained conditional point value of the burials, by which burial groups of various richness can be distinguished through a comparison of the burials evaluated in this manner throughout the cemetery, are presented (Tables 3, 4)

The members of the Mazkatuži community were buried in a more clustered manner, in small undistinguished groups, where individuals of various richness are encountered. Burial locations for very rich individuals were not specially designated, although of two of the burials with exceptional grave furnishings, one should be attributed to the very rich (bur. 13 (1942)) and the other to the poor group (bur. 22 (1942)).

The amber grave goods reflected both economic/property and mythological/belief (including disease prevention or treatment) aspects of the community. Although amber artefacts were discovered in all of the conditional

social groups (males – very rich and moderately rich, females – very rich, moderately rich, and poor) in Mazkatuži cemetery, their frequency, quantities, and correlation with grave goods denoting prestige allow them to be more strongly connected with higher status individuals. The individuals with amber artefacts were buried near each other in groups, among which other burials without amber grave goods had been clearly slotted in (Fig. 1).

The investigation of the community buried in Mazkatuži showed that amber was valued even though raw amber was fairly accessible. The analysis of the community's cultural ties showed that it was not closed and had maintained commercial contacts with other cultures, as evidenced by Mazkatuži artefact types that were widespread in *Barbaricum* as well as imported glass beads and Roman coins. The investigation of the amber artefacts in the cemetery showed an inverse correlation between them and Roman coins.

To this end, the obtained data, which were based on social differences, were compared after conducting an analysis of other West Lithuanian Stone Circle Grave culture cemeteries, which allowed the data to be evaluated in a wider context and certain cross-cultural tendencies to be distinguished.

LIST OF TABLES

Table 1. Breakdown of the male burials by richness (according to three evaluation criteria) (very rich (dark grey); moderately rich (light grey); poor (white) burials). * – male and horse burial.

Table 2. Breakdown of the female burials by richness (according to three evaluation criteria) (very rich (dark grey); moderately rich (light grey); poor (white) burials). * – female subadult burial.

Table 3. Evaluation of the grave goods from bur. 20 (1942), that of a female, based on the

composition and manufacturing techniques of the artefacts.

Table 4. Evaluation of the grave goods from bur. 24 (1942), that of a male, based on the composition and manufacturing techniques of the artefacts.

LIST OF FIGURES

Fig. 1. Mazkatuži cemetery. An image of a socially stratified community: M – females, V – males, N – indeterminate sex, v – children,

z – horses, ? – charcoally pits without a burial, 1 – burial direction, 2 – undetermined burial direction, 3 – very rich, 4 – moderately rich, 5 – poor, 6 – burials with amber, 7 – coins and their number. *Drawing by S. Bagužaitė-Talačkienė.*

Fig. 2. Examples of amber pendants: 1 – a disc-shaped amber pendant, 2 – the pendant found in Mazkatuži cemetery bur. 15 (1924), that of a female, 3 – possible shape of the pendant from bur. 15 (1924) with the help of the example of the disc-shaped (1) pendant (after Bliujienė 2007, Fig. 178, supplemented by the author).

Translated by A. Bakanauskas